

Politikai
röpiratok

2.

20
2
11
KELET NÉPE,
NYUGOTON.

FÁY ANDRÁSTÓL.

MÁSODIK BŐVÍTETT KIADAS.

2

PESTEN,

KILIAN GYÖRGY TULAJDONA.

1842.

REVERSE OF THE FRONT COVER

DEBELLER

DEBELLER

DEBALLAGI MÓR.

DEBALLAGI MÓR.

K.

DEBALLAGI MÓR.

DEBALLAGI MÓR.

Kelet' népe, nyugoton.

1.

Valamint éltében kevés könyvet olvastam olly rosztat, mellynek legalább egy pár sorával megelegetve ne lettem volna; úgy ellenben nem emlékezem olly tökéletes könyvre, mellynek legalább egy pár sora ellen kifogásom ne fogott volna lenni. Ez utóbbi esetben valék gróf Széchenyi' „Kelet' népével,“ a nagy férfiúnak, annyi genialitás és józan tapintat mellett, mint vélem, ollykori bottalással, 's tévesztett taticával irott munkájával. Majd minden elveit mintegy lelkemből irá ki, 's hol különbözöm, nem ellentétben állnak nézeteink, hanem csak módosítási különbözésben. Hallgatnék, mint illenék is nekem, ki bárgondolkodó, és hü polgárnak tartom magamat, de érzem, avatott publicista nem vagyok, illenék akkor, midőn nálam lelkesebbek készülnek kiállani a' küzdő-térre; de a' honnak élet-kérdése került fel, 's midőn az választó pontján áll, csak egy jóltalált nézet is, mit elmékedés vagy véletlenség vethetnek tollamba, idves hatású lehet hazám' jövődjére. Ki építeni nem ért is, vihet egy két követ a' csarnokhoz.

Biztatott e' sorokra azon hiedelme is lelkemnek, hogy hazám, 's maga a' nemes gróf, nagy példaja után ollykori tanúja gyenge fáradaimnak, sok tévedéseim között is, ismerik honértlángoló keblemet, melly csalódhatik, de csalni nem tud, 's mint nem fél, úgy nem vár senkitől semmit; tudják: miként a' „nékem van igazam“ viselkedetege — gyakori mételye sok jeles főinknek — nem bántott soha; különösen pedig a' nemes gróf megleend győződve a' felől, miképen én, az ő hazafiúi tiszta lelkületében nem kétkedtem még akkor is, midőn számosak félreismerék őt, 's nem fogok kétkedni soha. Mert szent előttem azon elv, hogy ha ki szóval, tettel, áldozattal 99-er tiszta keblü honfinak bizonyítá magát, 's századikszor ínyünk ellen nyilatkozik, illő elég józanoknak, méltányosoknak lennünk, inkább saját magunkban és felfogásunkban keresni a' hibát, mint gyanúsítani; és valamint meg nem tömjénezní, úgy nem kárhoztatni idő-előtti fellobbanásainkban senkit. Gróf Széchenyire nézve pedig ezt sűgom minden korán kárhoztatónak fülébe: emlékezzék, mint készíték egykor még törvényhatóságok is *Hiteljének* a' máglyát, azon könyvnek, mellyért később őt csaknem isteníték!

Egyedűl tehát ügyet, és semmi esetre nem személyt illetnek soraim, miket én nem annyira közönség' számára, mint a' hazai nagy ügynek

szakácsai' némi figyelmeztetésére írek össze, egyszerűen, 's fel nem piperézve még azon kevés virággal is, mik csekély kertecskéből telhetének vala. Megértetni 's használni akarok csak, nem csodálatni. Nem is kívánom részletes taglalás alá fogni a' nemes gróf könyvét, csak némelly azon pontjaira teszem megjegyzéseimet, mikben nézeteim övéitől lényegesebben különböznek.

2.

Ébredésünk után minden hon-barát, szorongó kebellet tekintgetett szét, egy központosító, egy irány-adó vezér végett. Szakadozott erők munkáltak mindenfelé, jól és rosszúl, építettek ésrontottak, miként történetesen találták vagy vétették a' czélt és irányt, mik felől tisztában nem valának. Vártam én is másokkal a Messiást, 's nem tagadom: több mint hihetőség vala előttem, hogy az 1840-ki kibékélés után, a' diaeta' lelkesebbjei szét nem oszlandanak Pozsonyból a' nélkül, hogy egymást értesítve, legalább a' főbb teendőekben ne központosúljanak, 's az előkészítő szerepek ki ne osztassanak. Hitem, mint az egész hazáé, gróf Széchenyinek, a' combinatio' és kivitel' férfiának szánta a' vezéri szerepet; mert tudtuk: miképen ő tekintetben és bízalomban áll nagy és kicsin előtt a' hazában; még azok előtt is, kik nem mindenkor a' *mit* hanem a' *kit* kérdezik. Nyugtalan vár-

tam a' reménylt központosulás' eredményeit, a' szerepek' jelenségeit; de bánatomra naponként mindinkább meggyőződtem a' felől, hogy e' részben nem történt semmi. A' nemes gróf e' részbeni nyilatkozata, megvallom, engem' megnyugtanni nem bír. Hogy csak egyes, bár mi lelkes férfiú, bár mi lángész bírja egyedül, zárja el keblébe a' honi munkálkodásnak kifőzött rendszerét, 's mint egy, bár legjóakaratosb tútor, gyámság alatt vezesse a' hazai erőket, sem czélirányosnak, sem kivihetőnek nem látom. Mert egyes ember halandó, 's vele együtt elhalhat a' ritka lángész' és évek' fáradoalmas rendszere is; a' szabad pálya' erőit pedig gátolni, hogy ne munkálkodjanak, nem lehet. Munkálkodnak azok kötelességből, természeti ösztönből, sőt viszketegből, vezér és központosítás nélkül is, 's egy hatásosabb köztök, ha elvéti az irányt, többet árthat, mint század alatt helyrehozható!

Szabad legyen itt röviden előadnom: milly eszmém van nekem a' hazai teendők' központosításáról, és azoknak előkészítő szerepeiről.

Én ébredésünk után, a' hazai teendőkre nézve, három osztályú előkészítő szerepet ismerek szükségesnek:

a) fogékonnyá tenni a' kiváltságtalan köznépet azon engedélyek' elfogadására, miket egy jótékony, 's eddiginél szabadelműbb kijavított pol-

gári alkotmány, készül neki adni; addig megnyugtanni őt és felvilágosítani olyakban, mikben előítélet, tudatlanság, szenvedély, indolentia stb. lelkét fogúltan tártják; nála a' sülyedésnek indúlt kegyecleteket, szorgalmat ébresztetni, sorsa' javításának hatalmában álló eszközeivel megismertetni stb. a' kiváltságos rendekre nézve pedig: hazai nevelést, 's különösen népnevelést, magyarodást, anyagi vállalatokat serkentni stb. Egyszóval: jóakaratossá kibékítést, erőköltést, és azon közhasznú tárgyakra előkészítést vinné ezen szerep, mik *már létező törvényeink' köreiből*, szabadelmű haladás kívánatához képest, egyesek, testületek, sőt törvényhatóságok által is kivihetők. E' szerepet vihetné egy vagy több czélszerű hírlap.

b) fogékonyokká tenni, 's okokkal, cszme-kicszerélésekkel rábirni, készekké tenni a' kiváltságos rendeket, alkotmányos jogok, 's ha úgy tetszik, engedélyek adására, azoknak számára, kik eddig azokkal nem birának; legyőzni szűkkeblűséget, önzést, előítéletet, fonák felfogást, mik a' hazai teendőkre nézve, kiváltságosainknál még li-dérczkednek; egyszóval: mindazon tárgyak előkészítései tartoznának e' szerephez; mik a' lefelé adandó jogokra és engedményekre nézve, *új törvény-alkotást, 's mellett és ellen minden oldalról megvitatást, hányás-vetést kívánnak*; mik azonban olly természetűek, hogy időnkénti, vagy rész-

szerinti megbukhatás, 's idő-előtti étvágy-gerjesztés által, könnyen elégtelenséget és kesert támaszthatnának a' kiváltságtalanok' kebleiben, 's ennél fogva sikerig inkább csak azok eleibe tartoznak, kik megyéken követi útasítások adásába, 's diaetákon törvényhozásba befolyandanak. Ezen szerepet én, a' könyvirodalom' körébe tartozónak vélem.

c) A' harmadik szerep, kormány-iránti viszonyainkat tárgyazná, 's ezt egyedül diaetán lelkesek' egymásközti értesülésökre ohajtnám szoríttatni. Itt történhetnék a' központosulás, szerep-osztás, 's diaetánként megállapodás azon főbb hazaiakban, mik a' következő diaetán különösen bevégezendők, 's e' végre a' törvényhatóságoknál előkészítendők. Hogy erre néhány lelkesnek összehangzása is elég, sőt a' dolog fekvése is ezt kívánja, könnyű átlátni. Nem tagadom azonban, hogy e' részben fontos akadályok tornyosúlnak elő, millyenek a' közlés nehézségei, idő-előtti dobraverés stb. 's ha valahová, ide a' legjózanabb tapintat és kiszámítás szükségesek; 's tán ezen akadályok 's egy kis bizatlanság is, valának azon okok, mik miatt utóbbi diaetánk végével e' központosulás elmellőztetett. Azonban keblünk' tisztasága érzetében nem látom e' harmadik szerepet is ki nemvihetőnek; mert lássuk röviden; mit akarunk?

7

Akarjuk békes haladás útján olly móddal kijavítani, kiterjeszteni polgári alkotmányunkat, hogy hazánknak minden lakossa, valamint annak minden terheit aránylag viselje, úgy annak minden jótéteményében is aránylag részesüljön; törvény előtt egyenlő legyen, 's mind személyére, mind vagyonára nézve, mint felülről, úgy alulról, hatalom és önkény ellen alkotmányosan biztosítva legyen.

Már kérдем: ha mi a' kormányt meggyőzzük a' felől, sőt minden lépésünk firmájaul azt tűzzük ki: miképen köztünk a' legbotorabbnak sem jut eszébe: valamit máskép mint egyedül békes uton akarni, miképen köztünk senki, még alvásában sem álmodik egykori elszakadásról a' fels. ausztriai-háztól; vajjon lehet-e attól tartanunk, hogy kormányunk gyűlöletes szemmel tekintendi nemzeti újjászületesünk munkálkodásait? — Bizonyosan nem; mert hiszen illy alkotmányjavítás, millyet imént tűztünk ki, magának a' kormánynak hajtand legnagyobb valódi hasznót. Csak illy egyesült alkotmányos nemzet, nyujthat legbiztosabb kezességet a' kormánynak, az északi erő' 's napkeleti kérdés' fenyegető körülményeiben; ez leend rendíthetlen kőszála a' kölcsönös bizalomnak, mellyen minden belső elégületlenség megtörik; 's az adand fényt trónnak, kincset kincstárának, erőt fegyverének, ha mind eze-

kért szabad alkotmányos nemzet egyesülve áll jót. stb.

3.

Ha az áll, hogy békes reformhoz, ha sikerig elégületlenség által boldogtalanságot eszközölni nem akarunk, fenebbi szerep-osztásom tán legczélszerűbbnek mutatkozik; úgy állani kell annak is, hogy reformunknak tárgyai nem egyformán tartoznak *journalistica*' és könyvirodalom' mezéjére, sőt vannak tárgyak, miket azokra vinni, inkább káros mint hasznos; és ide szintúgy illik a' nemes grófnak ismételt helyes intése: istenért ne cseréljük fel a' szerepeket! mint illik a' vezéri és közlegényi szerepekre.

En a' nyilvánosságot polgári elemnek tekintem, polgári életre mulhatlannak; de valamint *physical* elemekkel visszaélhetni, tagadhatlanul árthatni amazzal is, mihelyt idejét módját a' velebánásnak fonákul fogtuk fel. Mert itt is állnak Lamartine' szavai: hogy a' polgári társaságot elvekkal és igazságokkal szintúgy megölhetni, mint hibával és bűnnel alááshatni. A' kiváltságtalan néposztályt, őt illető viszonyai, jogai, kötelességei iránt felvilágosítani, kétségtelenül idves sőt szükséges: de csak akkor, mikor már kivívott positivitást találhatunk eleibe. Addig olly tárgyakra nézve, mik még csak főzésben állnak, őt ki főzéshez nem ért, de kinek

nincs is szakácsi szerep adva, egyedül étvágygerjesztésül — mifelől még nem tudhatjuk: mikor és miként fogjuk kielégíthetni? — bevezetnünk a' konyhába, sem jótéteménynek, sem jó taticának nem tarthatom. Értekezzünk előbb magunk közt az ebéd felől, főzzük meg azt előbb magunk, kik szakácsok vagyunk, 's aztán jó szívvel ültessük a' kiváltságtalant kész ehédünkhöz. Vagy más metaphorával élve; midőn haladva nagy hegyet mászunk, sokszori fenakadásra, visszacsusszanásra, visszatérésre, kerülésre, egyszóval: felváltva reményre és kétségre kell számolnunk. Kérdem: mindezeknek türelmetlen, az egészet mindenben fel nem fogható tanúivá kívánjuk-e tenni kínos mászásunknak azon népet, melly általánosán rosز akaratot, valódi akadályoktól megkülönböztetni nem mindenkor képes? melly saját hibájaért is hajlik mást okolni? elégületlenséget akarunk-e benne támasztani jótétemény helyett? vagy alulról akarjuk-e nem legbékeesebb úton érleltetni, siettetni a jóakaratot?

Előadott nézeteimből folynak immár azon észrevételeim, miket a' nemes gróf^o és pesti hírlap^o modorjaira nézve, röviden tenni kívánok.

4.

Kelet népében a' nemes gróf alkalmasint kimutatja azt, mit tán kimutatni fő czélja vala, hogy

az agitatio' korán immár túlesvén, inkább hideg kiszámításokra, mint érzelmek felingerlésére van szükség; hogy mind azon sebeket élesen felszaggatnunk nem tanácsos, miknek bekötözésére legjobb akarat mellett is, egyszerre sem erőnk, sem időnk; mik ennél fogva sikerig fájdalmasan vérzeni kénytelenítettének. Megvallom azonban, hogy ezen kimutatásnak a pesti hirlap' szerkesztőjére tett alkalmazásában, a' nemes grófnak aggodalmát egy kissé túlvittnek tekintem. Jól ismerem én, milly határtalan a' hirlapok hatási köre; bizonyítja ezt magának a' pesti hirlapnak, 50-ik számában a' győrmegyei tarcsi pusztáról közölt tudósítása is; jól tudom én, hogy a' hirlapok' közlései elpattantott nyilak, mikről: hová esendnek, kit találandnak? nem tudjuk, 's miket ha elpattantottunk egyszer, visszarántnunk többé nem lehet; tudom azt is, tapasztalásból és históriából: miként kicsin eszközök, kedvező alkalmakkal nagy eredményeket szülhetnek; de megvallom, bátor a' hirlap első 40. számát gondosan újra megolvásám, azoknak vezérczikkait lelkem előtt mustrára eresztgetém, azokban a' vádlott káros forradalmi veres fonalat nem találtam; de igen némellyikében egy kissé élénkebb költői és szónoki nyelvet, melly kötetlen beszédeinknek jelenleg annyira tulajdona, szívhezszólást ott, hol főhöz kell vala intezni okainkat, és felszaggatását némelly sebeink-

nek, miknek bekötözésére ir vagy nem nyújtatik, vagy legalább egy hamar nem nyújthatatik. E' részben tehát modorát a' pesti hírlap szerkesztőjének — bár nem is javallom azt egészen, mint-hogy könnyű félreértetés által csökkentheti a' polgári pietásokat — nem hajlom olly hibásnak tartani, mint azt, hogy a' fentebb érintettekhez képest, olly tárgyakat is vett fel hírlapjába, mik annak szerepébe, nézetem szerint, nem tartoznak. Legyen itt elég a' 40. szám közül, a' 9-ket megemlíteni. Szent az ügy, mellyért itt a' tisztelt szerkesztő buzog, 's mellyre nézve mindenben egyet értek vele; de, mint előadám, azt nem *journalistica'* hanem könyvirodalom mezejére tartozónak vélem.

De lássuk egy két szóval, kiszámoltabb-e a' nemes gróf taticája? — Részemről, nem nyilt könyvben ohajtam a' nemes gróf fellépését, a' hírlap szerkesztőjének modorja ellen. Mert bár mi nagy is fogalmam és hitem, Kossuth Lajos urnak, sok ezerek feletti erős lelkülete felől, neki több mint félistennek kellene lennie, hogy nyilt könyvben az egész haza színe előtt megtámadtatva, forradalmi mag-hintéssel vádoltatva, akkor midőn önvédelemre mind ereje, mind alkalma van, azon nimbuszból, mellybe őt közvélemény emelte, leszállva, egyszerre kereszthez simuljon, tévedtét megismerve, útjából mellyen taps közt haladott,

visszatérjen. Én tisztelek, lángoló kebellem ölelek, minden lelkest; de gyarló embernek hiszem ezt is, 's félistenekre e' földön számolni nem tudok. Innen a' magános értesülést e' részben mint sikeresbet, nem tagadhatom, inkább ohajtám vala. Nem alaptalan abbéli aggodalmam is, hogy a' nemes gróf fellépése, és forradalmi magvak pengetése, szabadelműbb szamatú sajtónkra nem legjótékonyabb lehet. — Továbbá: a' nemes gróf, könyve' végén, néhány alkotmányi tárgyakat tűz ki, mint felsőbbszempontjait a' hazai teendőknél. Legtöbbnyire kormány-iránti viszonyainkat érintik azok, mikben az irodalom mezején, gazdánélkül tesszük számvetésünket. Fenebb érintém: miképen én kormány-iránti viszonyainkat sem *journalistica'* sem irodalom' körébe tartozóknak nem vélem. Olly tárgyakat, mikhez a' sajtó megeresztett láncza el nem ér, mik ennél fogva minden oldalról meg nem vitéhatnak, tanácsosabbnak tartom meg sem pendíteni. 'A' nemes gróf, a' hadi adónak kiváltságosok által is föltétlen fizettetését, újoncz-állításra a' kiváltságos ifjak' összeiratását is, *fiscus* örökösödésének megváltását stb. igen kevés kifejtéssel ajánlja. Kérem: ollyan tárgyak-e ezek, miket az irodalom' mezején minden oldalról megvítatni, az elméket azoknak elfogadására elkészíteni lehessen? ollyan tisztán, egyszerűen álló tárgyak-e ezek, miket axiomai rövidséggel, arra,

hogy győződést szerezzenek, oda vetni elégséges?
 — Azonban a' nemes gróf maga is föltételeket em-
 leget, 's bővebb kifejtést ígér; de hihetőleg ismét
 könyvben, 's ki áll jót, hogy ellene czáfolatok,
 úgy mint azok papirra tétetendnek, világot fog-
 nak láthatni?

5.

Minden esetre megpendítettén könyvben a'
 kormány-viszonyi tárgyak, annyival is inkább szó-
 lanom kell azokra, minthogy a' Kelet népe bere-
 kesztése után egy nappal, 9-ik juniusban, a' ne-
 meseknek adóztatása' tárgyában, Pestmegye' köz-
 gyűlésében, föltételesen nyilatkozáim, 's némileg
 — bár nyilatkozatom nem egész minémiségében
 van a' nemes grófnál felvéve — a' nemes gróf ol-
 csó liberalismusi sőt hypochrízisi vádja engemet
 is sújt.

Azok közül, miket a' nemes gróf a' 355,
 356 és 357. lapokon mond, ezekben tökéletesen
 egyet értek:

a) hogy a' hon' terhei' viselésének, nem
 szabad ajánlás, hanem törvényes kötelezés mel-
 lett, közösnek kell lenni minden lakossával a' ha-
 zának.

b) hogy e terhek ellenőrzésében részesülnie
 kell polgárnak és pórnak is.

c) hogy az adó' költség-vetési és adóroli szá-

moltatás, úgy kiterjesztessék a' kiváltságtalannak adójára, mint a' kiváltságoséra.

De nem értek egyet a' nemes gróffal:

a) abban, hogy a' kormány' ellenében elmelőlőzvéen ezen utolsó föltételt, tudniillik adói költségvetés' és számolás' kieszközlését, a' kiváltságosok *már most*, három évről háromévre, föltétlenül, ellenőrség nélkül vessék hadi adózás alá magokat. Okaim ezek:

Mi sürget bennünket olly nyakrafőre épen e' kötelezés elvállalására? A' kormánynak van-e olly halaszthatatlan szüksége adónkra? — Tudom, hogy Europa' aequilibriuma, sokba, igen sokba kerül; de erről szólni nem kívánván, egyedül hazánkra nézve kérdem: nem adtuk-e immár minden közjövödelmünket olly annyira által, hogy a' csekély, 's többnyire elengedésbe menő indigenatusi taxákon, és 11 xr. emelt só-áron kívül — mellyről számadást nem nyerhetvén, őszvegét sem tudjuk — magunk számára köznemzeti fundusul, p. o. nép-és nő-nevelésre, dolgozó-házakra, folyók szabályozásira stb. semmit fel nem tartottunk? Angol, francz-honban, 's egyebütt, hol szabadabb alkotmányok léteznek, az adó' budgetjébe befoglaltatnak, a' nemzeti köz fundus' költségei is, millyenek: vallás-gyakorlatnak, tanításnak, út-híd-csinálásnak költségei stb. Nálunk religionarius és studiorum fundus létezik, főbb Clérusunk széles

birtokokkal van ellátva, többi belső költségeinket pedig nagy részben a' domestica viszi; az ítélő-és kormányzések' egyedeit a' bejövő taxák fizetik. Így a' hadi adó, mint ezt az 1715-ik törvény ismondja, egyedül csak az állandó katonaság' kitarítását illetvén, kérdem: ha azt, mi 1715 óta mintegy kimaradhatlan járadékává vált a' hadi adónak; t. i. az olly tetemes mint súlyos katonai élelmezést, a' sónak 1802 óta diaetai árszabás alá nem vonathatott árát stb. a' mostani hadi adóhoz' tesszük, nincsenek - e teljesen födözve katonatartásunk szükségei? Hogy pedig a korona-javak, fiscalítások, bányák, harminczadok, vámok, posták, hivatalok' és czimek' taxáji, sorsjátékok stb. a' fels. kir. udvar' szükségeit és fényét bőven kitarthatják, úgy vélem, senki kétségbe vonni nem fogja.

De az mondathatik itt: ki akarja emelni a' jelen adó' mennyiségét? maradjunk a' mostaninál, mint elégségesnél; de fizesse azt aránylag, kiváltságos és kiváltságtalan.

Igen, ha maradhatnánk azontúl is, miután a' hadi adózást a' kiváltságos rend is elvállalta! Nem akarok azon hatalmas eszközökről szólani, mik a' diacta' többségének kivívására, a' kormány kezei közt állanak; csak azt kérdem: ha sem részletes költségvetés, mihez szólhasson, 's miből körülményekhez képest le is róhasson, sem biztosítás az adó' hováfordítására nézve, nincs keze közt a'

diaetának, mi okoknál fogva fogná ez megtagadni az adó-nagyobbítást, ha az a' kormány által sürgettetnék? Csak találomra, csak egy évi szűktermés' tekintetéből talán? Bizony csekély, igen csekély alap! Ne feledjük azt: miképen egészen más tekintet alá esik e' tárgy addig, míg körülményeink' jelen állásában, a hadi adót egyedül a' kiváltságtalan viszi, 's más alá esendik az után, ha azt a' kiváltságos is törvényes kötelezésül elvállalta. 'S itt fő figyelmet kérek; mert ebben fekszik nézetem' fő alapja. Eddig a' hadi-adó' megajánlásában, miként azt már diaetáink kivívták, nem egyedül a' status' követelt szüksége, hanem az adózó nép' ereje is szolgált sinórmértékül; az adó' beszedéseért nem állt jót az ország, 's így nem nyerhete a' kormány, ha az adót feljebb rugtathatá is; mert csak beszedhetetlenségeit (inexigibilitásait) nevelé. Egészen más alakban tűn elő a' tárgy, mihelyt a' kiváltságos rend a' hadi adót elvállalanda; elesik az adó-ajánlás' egyik sinór-mértéke, 's így azok, kik a' kiváltságtalan néposztály' terheit megosztani, könnyíteni ohajtják, valóban jelen körülményeinkben ez úton céljokat érni nem foghatják.

De a' nemes gróf, alkalmasint ezen, valóban fontos okkal fog ostromolni: én nem akarom tagadni, hogy az adói költségvetés' és számoltatás' föltételei szükségesek, 's ezeket egykor kivívan-

dóknak is vélem; de épen e' czélra kívánom én a' kiváltságosok' hadi adózását, hogy így köz teher-viselésben egyesülvén a' nemzet, egyesült erővel és érdekekkel könnyebben vívhassuk ki az általad olly igen sürgetett föltételeket.

Erre a' következőket kívánom megjegyezni: Polgári alkotmány sem nem készíttethetik, sem nem javíttathatik ki örök időre olly tökélylyel, hogy abban időnként 's változott körülményekhez képest, kijavítani való ne találtassék. Az is áll: hogy illy kijavításokban, nem kell, nem lehet véletlen változásokra számolnunk, hanem egyedül azon adatokra, mik jelen körülményeink közt a' leglehetőbb jobbra reményt nyújtnak, sőt sikert ígérnek. Ennélfogva századok' multával várunk a' bizonytalan sikert, 's addig céltalan bizonyos terhet viselnünk, a' *de nobis* elfogadnunk mindjárt azon reményben, hogy a' *nihil de nobis* majd megjő egykor, ha Istennek úgy tetszik; mustármagnyi eszközöknek hegyet mozgó varázs erőt tulajdonítnunk; angol- és francz-nemzet' egyválású, nyelvű, külön igazgatású körülményeit miéinkkel tévesztenünk össze, 's így adnunk és csak adnunk azon reményben, hogy valaha tán kaphatunk vissza valamit, 's örökké gazda nélkül tenünk számvetésünket, valóban nem tarthatom legjobb taticának.

Mert hiszen, mi szükség, kérdem, elhalasz-

tanunk a' kiváltságosok' adózása' föltételeinek kivívását bizonytalan időre, holott azzal, tartozó tisztelettel ugyan, de nyílt őszinteséggel, nyilatkozhatunk diaetánkon a' kormány előtt? Ezen föltételek olyanok, mik épen nem a' mesterséges alkotmányi sakkvonások közé tartoznak. Hiszen mi úgy bánunk e' részben, miként, „a' pohár víz“, című színdarabban Bolingbrocke mondja: százat adunk egyért. Kormányunkról pedig, melly jelenleg olly csalhatatlan jeleit adja szabadelműségének, valóban még többet is szeretek feltenni, mint azt, hogy saját hasznát értse. Lássuk a' dolgot közelebbről:

A' kormányra nézve, úgy hiszem, egy egy kedvetlenebb, megkötőbb körülmény jelen alkotmányunkban nem lehet, mint az, hogy kincstári és hadi nyomasztó eseteiben, Magyarországra elég biztosan, és szükség-fedezőleg nem számolhat. A' kiváltságatlanok' adója bízatlan és jótállás-hiány miatt kimaradásokkal terhelt, újoncz-állításaik sok idővesztéssel, fáradsággal járók, mig ellenség' elébe állíthatók: a' kiváltságosoknak önkényes ajánlásaik pedig többnyire csak pénztelenségünkhöz képest tetemesek; insurrectióik, Europa' hadi rendszeréhez képest haszonvehetlenek, 's némi, bár hiszem, alaptalan aggodalomnak is tárgyai. Már, ha mi őszinteséggel így szólunk a' kormányhoz: „Ime mi mind ezen aggodalmaidat egyszerre meg-

szüntetjük, kiváltságos és kiváltságtalan fizetendik ezentúl mind azt, mit diaetáról diaetára az ország' szükségei kívánandnak; öszveiratás által adand mindkettő annyi katonát, mennyi honvédelemre időnként elég; de csak olly feltétel alatt mindezeket, hogy te az adói költségvetést diaetánként az ország' rendei' elébe add, ezek azt megvitatassák, 's mi oda nem tartozik, leróhassák, a' hazánkra eső arányt kivethessék stb. ministerek pedig felelet' terhével tartozzanak az iránt, hogy a' megajánlott adó és katona egyedül azon czélokra fordítottak, mikre azok kérettek és kivettettek, 's ezt ki is mutatni köteleztessenek; egy szóval, hogy szentül álljon köztünk a' minden szabad alkotmányok' fő alap-elve: „nihil de nobis sine nobis“ — vajjon mi van ebben titkolni, halasztani való? nem isten és ember előtt megállható szerződés-e ez? különösen nem legjótékonyabb-e ez a' kormányra nézve, melly, ezen egy alkotmányi kötés által, a' veszély' idejében olly roppant segély-forrásoknak lesz urává? 'S ha, felteszem a' legroszabb esetet, el nem fogadná a' kormány e' plus do ut minus des-ajánlatot, feltévén azt, mit a' „mit akarunk“? definitiójában feltettünk, 's mit csak esztelen örjögő birhatna fel nem tenni, hogy minden alkotmányi javítást, békes, törvényes úton kívánunk eszközölni, kérdem: mi adatoknál, mi varázs erőknél fogva reménylhetjük

az előadattak' ellenére azt, hogy miután a' kormány'-részére olly hasznos, olly kívánatos kötésnek feltételét kezünkből kiadtuk, majd később extra dominium kivívandjuk azt, mit intra dominium kivívni képesek nem valánk?

És csupán ezen csekély hihetőségű, vagy messze háttérben lebegő reménynyel, kívánja-e a' nemes gróf a' hadi adó' elvállalására kecsegtetni, csábítani a' kiváltságosokat? Sok időre kétlem a' sikert. Mert olly polgári alkotmány, melly adóztat, a' nélkül hogy tudnók miért? mire? a' nélkül, hogy bizonyosok volnánk: oda fordított-e az adó, hová az kéretett? gyermekeink nem használnak-e olly vár-őrizetekre és csatákra, mik bennünket nem érdekelnek? olly polgári alkotmány, melly képviselés által hoz ugyan törvényeket, de azoknak betöltése felől senki sem kezeskedik, valóban nem igen kecsegtető. Ne meritala spesa!

b) Nem értek a' nemes gróffal egyet ezen szavaira nézve: a' ministeriumot papiroson tán igen, de gyakorlatilag felelet' terhe alá nem vehetjük. — Minden alkotmányi szerződés, kormányok és népek közt, papiroson áll; 's minthogy a' végrehajtó hatalom' ereje ellen nincs, vagy józan népnél nem akar lenni ereje a' népnek, következik-e, hogy tehát ne is szerződjenek? A' minister' felelősége nem physikai büntetés alá vetésből áll. Ki volna olly botor kívánni akarni nálunk, hogy fejdelem

büntetés alá kiadja miniserét? vagy ollyasmi törté-
tenjék, mi történt Polignackal és társaival? De alkot-
mányában megkívánhatja minden polgár azt, hogy
felülről szintúgy, mint alulról teljesíttessenek, biz-
tosíttassanak törvényei; mert e' nélkül minden
alkotmányi haladásunk csak provincialis fényű, e'
nélkül képviselet és törvényhozás vázakká, báb-
játékokká aljasulnak; és miután a' fejdelem' sze-
mélye szent és sérthetetlen, 's így felelet' terhe
alá vonni őt nem szabad, a' ministeriumot pedig
vonni nem lehet, kérdem: mi kezességünk leend
önkény ellen egyéb, mint egyes személyek' lel-
kületei, mik személyekkel együtt változnak? Ugy
hiszem, egy helyes alkotmányu nemzetnek, ha
törvényeiben kimondatott a' ministerium' felelő-
sége, van törvény-gázolás' eseteiben azt mond-
hatni joga: „Felséges uram! ministereid törvé-
nyeinket, mik iránt felelősök, önkénytesen megron-
tották, kérünk jobbágyi alázattal, távoztasd el
azokat, e' mellett, ha ne talán nagyobbat vétet-
tek, büntesd meg magad!“ 's ez esetben a' kérés,
törvényes és alkotmányos kívánattá magosul és
erősül, mit alkotmányos fejdelem elmellőzni nem
fog.

Ha mindezekből azt húzná ki a' nemes gróf,
hogy én is azon szükkeblűek közé tartozom, kik
csak ürügyet keresnek nemfizetésre, valóban igen
csalatkoznék. Ha nem első, bizonyosan első kö-

zól való voltam én, kik a' házi adónak kiváltságosok általi elvállalását, ország' és megye' gyűlésein megpendítették, 's maiglan sürgetik; sürgetni kívánom azt most is, és különösen nagyobb kiterjedéssel azon esetben, ha a' hadi adó' elvállalásához kötendő föltételeink kormány által el nem fogadtatnának. Az adózó népen csak úgy segítetik egy, mint más úton, csak úgy kerültetik minden gyanúsítás, mihelyt a' domesticából annyit elvállalunk, mennyi a' két adóból aránylag esnék reánk kiváltságosokra; de a' két adó-nemnek elvállalásai közt lényeges a' különbség. A' házi-adó' költség-vetése, számoltatása kezünkben van, ezt emelhetjük, igen is sok belső szükséginkhez képest; a' hadi-adónak föltételei pedig nincsenek kezünkben; de azért a' jót-nemállásnál és beszédhetlenségeknél fogva — mik a' vagyonosabb kiváltságosok' adózása' esetében egészen más alakot öltnek — nem tarthatunk tetemes felrugtatástól addig, míg ezen hadi-adóra nézve, sürgetéseinkkel és ajánkozásunkkal föltételeinket kivivandhatjuk; miben magok a' kiváltságtalan osztályok' jóakaratai is, látván tetteges készségünket, 's ön hasznukat, képviselőket kapva, kétségtelesen segíteni fognak. Mert, hogy példával éljek: ha egy számos tagú család, más házhoz hurczolkodik szállásra, kérdem: abból fog-e állani a' hurczolkodás' terheinek közviselése a' tagok közt.

hogy mindegyike ugyanazon egy pamlagba, egy karszékbe, asztalba stb. gíbeszkedjék 's vinni segítse? vagy inkább abból, hogy egyik egy, másik más bútort fogjon kezébe, 's aránylag erejéhez segítse elő a' hurczolkodást? mondhatja-e egyik vagy másik családi tag, hogy a' harmadik a' közterhet megcsalá, mert pamlagot, vagy asztalt nem emelt? Nincsenek-e a' domesticának olly fizetései, szekeres és gyalog munkái, kedvetlenségei, mik adózó népünket még érezhetőbben nyomasztják, mint a' hadi-adó? Valóban, ha az adózó nép' választására bízónk a' dolgot: mellyik adózástól kívánna inkább szabadúlni? nem csak hihetőséggel, de csaknem bizonyossággal merném állítani: a házi-adózást választaná.

Sejtem azonban jelenleg legfőbb akadályát az ellenőrségnek, és azon okot, mellyért köztünk némellyek azzal kormány előtt őszintén előallani fáznak, 's azt boldogabb időkre elhalasztani kívánják. Érdekeink szorosán egybefonvák az örökös tartományok' érdekeivel, 's ezeknek különválasztása, aránya, egy kissé kényes és kellemetlen operatio, 's mint némellyek vélik, tán veszélyes is; ennélfogva jobban szeretik az általános vaktábani oda-vetést adóban, katonában stb. Ez utóbbinak, részemről ugyan barátja soha sem lehetek; mert valamint magunkat, úgy statut sem kívánok megcsalni; tartozunk mindenkor annyi

adót, annyi katonát adni, mennyire, hitelesen kimutatva, az országnak szüksége van. Nem lehetek barátja a' vaktábani segedelmezésnek, adózásnak, különösen azért, mert hiszem: miképen érdekeink' elkülönzéseig, a' miéink örökké alárendeltettek maradnak az örökös tartományok' érdekeinek, 's e' sziklán legtöbb anyagi és szellemi institutióink örökké hajótörést szenvedendnek. Valamint tehát azon politicalai két hit-czikket: hogy mindent egyedül békes haladás' útján kell 's lehet kivívnunk, és a' fels. austriai házzali jelen összeköttetésünknek, hazánk' boldogsága' tekintetéből, állandónak, 's minden erő és hatalom ellen megőrzendőnek kell lenni, politicalai catechismusom' cikkeinek ismerem és vallom; úgy azokhoz sorolom azon meggyőződésemet is, hogy hazánk' felvirágozhatásának egyik multhatatlan föltétele az, hogy érdekei — a' közvédelmet kivévén — a' többi örökös tartományok' érdekeitől elkülönöztessenek; 's a' kölcsönös viszonyok a' fels. császár' meghatalmazottjai és diaetáink között kötendő egyezkedésekkel, pactumokkal állapíttassanak meg.

Mind ezekből, reménylem, meg fog győződni a' nemes gróf a' felől, miképen olcsó liberalismus és hypocrisis nélkül is lehet valaki nembarátja, kiváltságosok' részéről, a' föltétlen és rögtönös hadi-adózásnak. Nincs okunk vádolnunk egymást; mert nem mondhatnák-e a' velem egy-

véleményüek ezen hadi-adózás' sürgetőinek: hogy prófont kenyérrel kínálgatnak bennünket, mit a' liberalismus' szalonna-bőrével kennek meg, hogy szivesebben lenyeljük? De illő, sőt fel kell tenünk egymásról, hogy mindnyájan, kik a' köz-ügyhöz szólunk, mint hő fiai a' hazának, hű jobbágysai az alkotmányos fejdelemnek, kívánunk járulni a' szent ügyhöz; 's véleményben különböznünk, emberi gyarlóságunkhoz tartozik.

6.

Az ösiséget én is — ámbár azokhoz tartozom, kiknek több ösi visszaváltani, mint kiereszteni-valójok van, minden haladást lenyomó ónsúlynak tekintem hazánkban; csak azt az egyetlen ovakodást ajánlom eltörlésében, hogy hazánk' telkei külső idegenek' kezeire ne jussanak. 'S ez ovakodást nem tartom feleslegesnek, még azon nagyszerű hazai vállalatinknál is, mik könnyen határinkon-túlra hajtván a' hasznot, érvágók lehetnek, a' különben is eléggé véretlen testen. A' fiscus' örökösödésének, akár laudemialis útoni, akár hypothecai bank-tőke általi megváltását, több okból nem, vagy csak megszorítással pártolom; bátor a' megváltást törvényesen igazságosnak ismerem, 's kívánom is. Erről azonban máskor; most csak ez egyet említem: ha a' szorgalom' gyarapí-

tása és szorgalmi pangásból eredő státus-kárnak orvoslása is czéloztatik egyszersmind — mik bizonyára fő fő tekintetek — az ösiség' eltörlésével; szabad-e számvetésünkből kifelejtenuk a' legnevezetesebb factorokat, tudniillik azon roppant fekvő birtokokat, miket testületek, vagy holt kezek, fidei commissumok, vagy beneficiumok gyanánt birnak, 's miket azok, mint csak ideigleni, vagy félszabadságú urai, hanyag szorgalommal csak nagyából kezelnek, illő ellátás' hiányában, status' nagy kárára hanyagolva jövedelmeztetnek? Közel egy hatodát teszik ezek az országnak, tehát igen is méltók a' ki-nem-feledésre. Én nem vagyok ellene ezekre nézve a' kárpótlásnak; mert kinek kinek törvényes jogát tisztetem, 's tiszteltetni kívánom; de kárpótlás mellett status' vagyonaivá ohajtom tétetni azokat; meg lévén győződve a' felől, hogy szorgalom-díjúl a' status legalább felét nyereségül kapandja azok' mostani jövedelmeinek.

7.

A' nemes gróf haladásunk' fő irányaul és magasabb szempontjaul a' szellemit tűzi ki, az anyagit pedig csak azon esetben javallja, ha az nem magyarság-fogyasztó. Egyet értek e' részben vele, de tartok a' félreértetéstől. Szellemi és anyagi haladás vagy miveltség egy statusban, alig elkülönöz-

hetők egymástól, kölcsönösen mint ok és okozat, mint test és lélek munkálnak, hatnak azok egymásra. A' szellemileg mivelt, jólrendezett alkotmányú szabad polgár, könnyebben eszközölheti anyagi jóllétét; és viszont vagyonosabb, szükség-től ment lakosa a' hazának, fogékonyabb a' szellemiekre. De áll az is, hogy addig is, míg alkotmányunk' kijavításaival elkészülünk, a' test megkivánja a' magáét, 's éhség és nyomor közt ki nem elégitők, sőt gyakran békétlenítők a' szellemiek; hogy a' lélek akkor kezd rendszerint éhezni, ha a' test jóllakott, 's miután általános, minden egyedet befoglaló miveltség egy nemzetnél nem képzelhető, nagy része annak mindenkor olyanokból fog állani, kiknél anyagi jóllét marad a' fő cél, irány és boldogsági eszme. Pedig nemzeti nagyság és nemzeti boldogság nem mindenkor egyek. Innen: miután pénzünk nincs, 's jelenleg intézeteink, vállalataink is legtöbbszörre olyanok, mik inkább pénzt visznek ki, mint hoznak be a' hazába, némelly vállalataink pedig, legalább ideiglen, még csökkentik köznépünk' eddigi kereset-módjait is; miután köznépünk' számára, a' nem-transennalis helyeken alig marad fenn néhány mázsa só' évenkénti fuvar-bérén kívül, egyéb kereseti mód, mint kevés föld-terméke, minek a' kereskedés' dugúlt forrásai miatt nincsen ára; ellenben minden gúnya - és munka-szerszám

- darabját nagy részben külföldről, bár saját termesztményéből készületen, drága pénzen vásárolja; miután kukoricza-behordás után, egész tavaszi kapa' megcsendüléseig, legtöbb helyeken munka-és fuvar-hiány miatt heverni kénytelen, 's ekként munkátlanságra, ipartalanságra szokik, és folytonos szegénységhez szegődik; miután a' kiváltságos rend is mind ezen bajokban aránylag részesül — valóban a' szellemiek mellett komoly figyelmet ohajtok honfitársaim által fordíttatni, végsikerig, anyagiakra is. Lehetnek, nem tagadom, vállalatok és egyesületek, mik koraiak, vagy tán akadályozók is lennének, de például gyárokat, mik a' köznépnek kereseti módot, termékeinek keletet szereznének, a' pénzt némelly kézmivekért bentartóztatnák, csupán azért, hogy felügyelőkül egy pár külföldit kénytelennítetténe beidézni, magyarosodásunk' teljes kivívásaig elhalasztani, jótékonyak nem tartanám. Így: a' nemes gróf, hazafiúi éber buzgalmából, megpendité vala Sopronyban, Vasban, a' selyemtenyésztés' előkészületi föltételét: az eperfa-szaporítást. Ha igaz az, hogy hazánk' geographiai fekvése, jelen körülményei, tán lakos-jellemi hajlama is, kedvezőbbek arra, hogy természető, mint kereskedő ország legyen; ha igaz az, hogy bor- és dohány-kiviteleink akadályok által nyomasztvák, gyapjúnk' ára évenként csökken, marha-tenyészté-

sünket csaknem folytonos dögvészek csüggesztik, élet-neműink' pénzzé fordítását pedig már is Pozsony, sőt Pest alatt megjelent külföldi buzás hajók fenyegetik — meg nem foghatom, miként vehették legtöbb megyéink, törvényhatóságaink olly közönyösen nemzeti szorgalmunknak ezen ajánlkozó új ágát, mellynek ég-hajlatunk annyira kedvez — a' selyemtenyésztést. Más okát nem vélhetem ennek, mint azt, hogy e' tárgy 1760 óta folytonos sikerverstések alatt pangott, 's vert hadat igen bajos győzelem-reményekkel új ostrom-csátára birni. Itt azonban olly tisztán kimutathatók az eszközök' elvétései olly csalhatlan csélszerűbbek' használása mellett a' siker, olly kiáltó, körülményeink közt a' szükség, hogy kétkednünk, késedelmeznünk tovább valóban csak haza' kárával lehet, 's ez esetben főkép' megyék' alispánjai, kiktől függ e' részben legtöbb, menthetetlenek maradnak. Így van a' dolog sok más anyagi vállalatainkkal, rendelkezéseinkkel is. Ezeknél az „egymásután“ abból áll, hogy miként Dunánk' szabályozásának, úgy hiszem, részenként bár rendszeresen kell történni: úgy hasznos vállalatink, egyesületeink is létesülhetnek, mihelyt arra ügyelünk, hogy egyikkel a' másiknak útját ne álljuk.

8.

Mit a' nemes gróf némelly újabb egyesületeinkről mond, abban kettő támasztott bennem

némi ütközést. A' kiseddóvó intézeteket még koraiaknak véli hazánkban: holott a' kiseddóvás is, mint általános a' nevelés, legszelidebb, leghatékonyabb eszköze magyarosodásunknak. Mit tartok a' kiseddóvásról, alább kifejtendem, itt eggyedül azon általános észrevételemet nyilatkoztatom, mi szerint én az egész nevelés' tág mezejét, nem eggyedül nemzet és alkotmány', hanem emberiség' eszméjéhez kötött múlthatlan föltételnek tekintem, melly embert képez, legyen az bár melly nemzetnek, alkotmánynak polgára. Hogy azt egyik vagy másik nemzet, saját körülményeihez és céljaihoz képest módosíthatja, 's módosítani tartozik, igaz; de az embert nem levén soha szabadságában ezeknek feláldoznia, mindenkor csak nyerhetnek nemzet és alkotmány, ha addig is, mig a' nemzet teljes kifejlését nyerendi, a' haza' gyermeke nevelés által, per excellentiam embernek képeztetik. A' nevelésben tehát azon ürügy alatt, hogy még institutióinkkal készen nem vagyunk, 's így teljes szabadságunkban nem áll, nevelésünket úgy mint ohajtnók, elintéznünk, megállapodnunk nem szabad; mert a' jelen nevelendő ivadék nem várhat, 's fel nem áldoztathatik. Intézzük nevelésünket jelenleg úgy, mint azt mostani körülményeink lehető legjobban megengedik, 's javulván ezek, javítsunk mi is nevelő rendszereinken és intézeteinken.

Másik, mit nem mondottnak ohajtnék, a' nemes grófnak ezen szavai: „Szegény kis Ferenczynknek nincsen kenyere.“ Mert ha azon egyikét kitünőbb, 's munkás művészünknek, kit sajátunknak nevezhetünk, sem birunk kenyeret adni, valóban szégyen és gúny alá nem ő esik, hanem mi. Igaz, hogy Ferenczy' művészége sem tartozik jelenleg a' haza' főbb sakk-vonásához; de a' nemzet' szellemi életéhez, 's dicsőségéhez igen. Nem akarom azt vitatni: ha vajjon Mátyás' szobra' létesítésének munkálatai nem történhetek-e czélszerűebben, 's inkább célravezetőleg? Nem titkoltam, hogy magam is más alakítású eszközöket ohajtottam; a' dolgot azonban nem azokban vélem elhibázottnak, miket az Athenaeum' folyó évi 42-ik számában Hazay Gábor felhoz, mik valóban bűvő-ajtócska-keresésre is nyomorúlt kifogások; (ki táncolni nem akar, a' muzsikában keres hibát!) 's miknek ellenében csalhatlan adatok vannak az emlék-választmány kezei között; hanem más eszköz-választásokban; a' legfőbb gátvetés pedig — higység el, uraim! — az emlék-társaság' körén kívül kártekonnyodik. De magát az eszmét nem kárhoztatom, sem a' mintegy 12 év alatt — mennyi idő tán kelleni fog a' teljes felállításához — tervezett százezret, egy bár nem legpénzesebb nemzetre nézve, erőszlatónak 's nagyobb czélok' gyengítőjének nem tekinthetem. Nem kell felednünk,

hogy egy honban különféle erők, felfogások, nézetek, kedvtelések, akaratok létezvén, ha bár ezeket fő célokra, mennyire lehet, pontosítunk szükséges is, ezen pontosításban soha olly teljesen boldogulni nem fogunk, hogy kinek kinek, ama' fő irány mellett, saját magányos kis nézete, kedvtelése, akaratja fen ne maradjon, miknek oldalaslag áldozni kíván. Nem áll tehát mindenkor az, hogy ki egy hazai célra ad, melly nem lényeges, megerőtötte magát, 's nagyobbra már nem adhat. Fájdalom, kevés hazánkban, alig egy pár ezer lakos, kinek neve rendesen meg szokott a' hazai vállalatok' adakozási névjegyzékein jelenni. — A' *kis* epitheton, egy kissé kétértelműleg áll Ferenczynk' neve mellett. Hiszem, hogy a' nemes gróf' azt csak zömök teste' mértékeül vevé; mert hiszen miért kívánta volna e' művészünket bántani olly vállalatért, mellynek első eszméjét nem ő költé? Hallám azonban, miként némellyek hajlának a' *kis* epithetont, művészi tökély', genialitás' stb. mértékeül érteni. Ezen urakat a' nélkül, hogy az ügyvédet játszanám, röviden csak arra figyelmeztetem, miként a' hazában minden institutióink, literatúránk, sőt nemzetiségünk is legtöbbnnyire még csak bölcsőben vannak. Teszem tehát, hogy Ferenczynk nem mérközhetnék is művészetében a' külföld' remeklő művészeivel, van-e arra okunk, hogy a' hazai művészettől, különösebben a' kép-

faragóitól, melly eddig olly meddő vala nálunk, legkülönöbben pedig Ferenczytól, kinek még művészete' anyagját is magának kelle a' hazában felkutatnia, 's kinek magát nagyban kitüntetnie, teljes hatalmú és szabadságú alkalma még nem is vala, aránytalanul több, hazai haladásunkhoz képest, kitűnő nagyságot kívánjunk? Olly sokat áldoztunk-e már a' hazai művészetért, hogy ezt kívánhatni jogunk is lehessen? Ha a' képző művész rendszerint a' maga korának bélyegét hordozza, úgy vélem, Ferenczy legalább is alatta hazája' korának nem áll.

És ezekből állanak észrevételeim a' nemes gróf epochalis könyvére, miket korántsem czafolatoknak, hanem inkább olly nézeteim' nyilatkozatainak kívánok vétetni, mikre a' nemes gróf nyújta nekem alkalmat. Lehet az is, hogy teljesen nem fogám fel egyben másban eszméjét; lehet, hogy a' nemes gróf több tárgyakra nézve épen azon taticát követé, mellyet követett a' nemzeti játékszin' ügyében, mellyben szíve' ellenére, csak hogy a' reactiót felköltse, 's megczáfoltathassék, nem legkedvezőbben nyilatkozott, 's némileg célját is érte. De mindegy! a' honnak felkerült nagy

kérdése csak nyerhet, a' többféle, különböző, sőt ellenkező vélemények' és eszmék' surlódásai által; mert előbb később kifejtendik az igazságot, 's a' számos tév-és csal-útak közül kimutatandják azon valódi ösvényt, mellyen hazánknak haladnia kell.

Végsikerig csak azt ohajtom, hogy hazám' törvényhatóságai, mik, municipalis szerkezetöknél fogva, fő örjei alkotmányunknak és törvényeinknek, bár legidvesebb szabadelmű haladás' kedveért se rontsanak' élő, fenálló törvényt, se azt, nagy kényszerüles nélkül, százados szokás és értelem' 's 1790: 12 ellenére önkénytesen ne magyarázgassák. Mert az illy törvényhatósági önkények' kárai kiszámíthatlanok. Könnyen ürügyet nyújtnak azok a' végrehajtó hatalomnak, minék abban mind módja, mind alkalma több van, hasonló törvény-szegésekre; 's ez esetekre már előre vesztve van, a' rossz példával előment törvényhatóságnál, azon tiszta öntudat és feddetlenség, melly jogot és hatást ad, erőteljesen léphetni fel azok ellen; süllyedésnek indul a' hazában, legszentebbike a' polgári kegyeleteknek — a' törvénytisztelés; mert ha egyik törvényt szabad megszegnünk, miért ne a' másikat, mihelyt czélunkat jónak vitéhatjuk? Lamartine szerint: szentebb azon tan, melly a' polgárnak engedelmisséget parancsol olly törvény iránt is, mellyet a' philosoph méltán kárhoztat,

mint a' legfölségesebb társulati elmélet, melly a' törvényt, mielőtt ez megváltoztatnék, megszegni tanítja. Továbbá: illy törvényszegések által még inkább divatba jó az, mi mindenkor kárhoztatandó, hogy rész magát egésznek, sőt gyakran e' felettinek tekinti. Maradjunk mindenkoron szentül hívek alkotmányunk' szelleméhez, 's ezt semmi tekintetnek ne áldozzuk fel. Egyik diaetától a' másig csak egy pár év 's nem századok folynak le; bevárhatjuk azt, 's bevárunk kell olly czéltott javításunkkal, minek élő törvény áll ellent. Diaetára aztán adjunk olly útasításokat követeinknek, millyeneket, szabadelmű haladáshoz képest, álló törvény' eltörlésére, vagy újnak alkotására szükségeseznek látunk. Ugyanez alkotmány-tisztelést követelem én, hozott törvényeink életbe-léptetéseiben is, hazám' törvényhatóságainál. Nem bo-tránkoztató merény-e az, hogy vannak törvényhatóságok, mik maiglan is akadályozni, ellenzeni, sőt megtagadni nem átalkodnak a' nyomasztott zsidóságtól még azon csekély engedményeket is, miket annak a' legközelebb mult országgyűlés' törvénye kivivott? hányal nincs még nyoma is a' mezei rendőrség' alakításának? hány fizette be mind eddig is a' játékszini országos ajánlásból réa esett öszveget, mellynek időkori be nem jöhetése az intézet' munkálkodása' rendszeresítésészükségképen meggátolá? stb. Még köntöseivel is csak

hegyke botor uracs bánik úgy, hogy gondatlanul zsihárosnak veti a' viseltet, mihelyt reá ún, éshónapokig heverteti az újat szekrényében, melyet imént szükségesnek látott drága pénzen megcsináltatni. Régi nyilatkoztatott ohajtásom az, hogy bár minden törvényünk mellé-kötendő sanctióval hozatnék; most még azt teszem hozzá: bár minden diaetánk azon szemlén kezdődnek: hogy a' legközelebb mult diaetának törvényei léptettek-e, és miként, életbe a' hazának törvényhatóságai által? 's a mulasztók felelet' terhe alá vonatnának. Nemzetünk, hála az égnek! még fiatal korát éli, őt nem illeti meg az aggott öregek' átka, kiknek sokszor kell parancsolniok, mig egyszer meghallgattatnak; 's Kant helyesen mondja: hogy az a' legjobb alkotmány és legboldogabb ország, mellyben törvények uralkodnak.

Költ Pesten, Aug. 4. 1841.

FELELET

a' Pesti Hirlap' 66-ik száml vezérczikkére.

A' Pesti Hirlap' 66-számi vezérczikkje nincs megelégedve a' hazai teendőkre nézve javasolt előkészítő szerep-kiosztással, 's okokkal és tekintélyekkel igyekszik kimutatni azon vélemény' alaptalanságát, miszerint a' hozandó törvények' javaslatait a' hirlapi vitatások' körétől elvonni kívánom. — A' gáncs nem vala váratlan nekem; mert eszmém' népszerűtlensége tisztán álla előttem. Tudám: miként mivelte Európának, hogy tovább ne menjek, hirlapjai, régóta irói birtokában, közönségei pedig olvasói gyakorlatában állnak a' törvény-javaslatok' vitatásainak; tudtam: miként igen menthető gyarlóságunk szokott lenni, hogy gyakorlatos jogainkkal inkább terjeszkedni, mint szoritkozni kívánjunk, 's így sejtennem kelle, hogy a' nagy közönség előtt, melly vélemény-divat' ellenében ritkán bir önállással, ügyem nem a' legkedvezőbbben fog állani, és sorsom kicsinben olly forma leend, mint Rousseau-é vala, ki

hogy a' franczia muzsika iránti nem-tetszését nyilvánítani meré, majdnem lettre de cachet-ot kapa. Azonban az ellenző vezérczikk, ezen népszerűségemet használva, azt még jóval nevelé, olly szint adva nyilatkozatomnak, mintha én a' törvényjavaslati tárgyak' vitatásaival egyedárusságot űzetni, azokból nagy részt kizárni ohajtnék 's igy tán a' liberalismus' első eszméjének, a' nyilvánosságának, sem volnék barátja. Illy vád, melly némi benevolentiae captatiónak porocskáit is hintegeti, természetesen megteszi a' maga hatását, 's nem csoda, ha rá lelkes Harasztynk is vissza simúl a' kereszthez!

De értsük meg egymást, tán feloldoztatom. Nem arról van szó: hirlapok' körébe tartoznak-e a' törvényhozási vitatkozások vagy sem? miként a' kérdést a' 66-ik számi vezérczikk hibásan fellállítá; hanem miként én fejtegetém, arról: valljon jelen környülményeinkben, a' hazai teendőkre nézve, akár olly tárgyaknak, mik a' lefelé adandó jogokra és engedeményekre nézve új törvényalkotást kívánnak, akár ollyaknak, mik kormány iránti viszonyainkat érdeklik, előkészítő fejtegetései, vitatkozásai, idvesen vagy legalább veszélytelenül hirlapi kör' szerepébe tartoznak-e? 'S e' részben győződésém most is az, hogy amazokat tanácsosabb könyvirodalom, ezeket diaetai értesüles' köreibe idézni.

Arra, hogy hírlapok, hozandó törvények' javaslatit ártalom nélkül magyvitathassák, különösen három föltétel szükséges:

a.) *Sajtószabadság*, mellynek hiánya korlátoltságot, vagy egyoldalúságot ad a' törvényjavaslati vitáknak.

b. *A' hon' minden lakosira kiterjesztett képviseleti befolyás*, vagy is *közérdek a' közdolgotra nézve*. Ezen föltételnek hiánya csaknem lehetlenné teszi a' hírlapokra nézve azon általános biztos modor' kijelelését, melly a' törvényjavaslati vitatkozások „miképen“ - jére nézve szükségképen megtartandó.

c.) *Bizonyos miveltségi fok a' nemzetben*, különösen pedig a' köznépbén, melly megóv a' félreértetés' veszélyétől.

Lássuk mind a' három föltételre nézve, miként állunk a' miveltebb külföldhöz, különösen pedig Francz- és Angolhonhoz képest, miket politicali intézkedéseinkben igen szeretünk mintákul vevegetni. Nálunk sajtó szabadság nincs, bár örömmel vallhatjuk azt szabadabb mozgásunak; nálunk a' hírlapok kormányi engedelemtől függenek, 's így mindkét okból, a' kormány iránti viszonyok' törvényjavaslati vitatkozásokban, teljes szabadsággal nem mozoghatnak. Nálunk az alkotmányos képviseleti befolyásból eddig milliók állnak kizárva, kik azonban egy divatosabb hírlap-

nak kétségen kívül közönségéhez tartoznak. 'S ez az oka, hogy nálunk felette nehéz és kényes dolog, olly törvény-javaslati vitákat, mik aláfélé adandó jogokat, teendő engedményeket érdeklének, hirlapokban folytatni, a' nélkül, hogy modorunkban meg ne tévedjünk, a' nép-osztályokat, közelítés helyett, ellenségesen ne állítsuk egymással szembe, 's polgári kegyeleteket ne csökkentsünk. — 'S felhozzam-e itt azon különbséget, melly köznépünk' nagyobb részének, 's angol és francz köznépnek miveltségi foka közt olly szembeszökő? Fájdalom, anyagi bajokkal vesződő, közszellem iránt érdektelen, 's azt nem is értő, vak, előítéletes a' miénknek legnagyobb része; mellynek szemébe politicali fáklyát sütni, mielőtt mécsnél csak pislogatni is tanult volna, annyi mint megvakítani azt. Ellenben a' francz 's főkep angol-nép, politicában mint elemében él és mozog: bár nem tudományos, de szoktatott józan tapintattal fogja fel a' közdolgakat, mik sorsa' nyomasztásai-ban is érdeklík őt, mert a' *nihil de nobisnak* annyi mennyi sugarkája viskójáig is elhat. Köznépünk-nél a' szokatlan felriasztások csak rendezetlen, határtalan követeléseket tamásznak, mi fejtetlen fogalmak mellett másként nem is lehet; angolnál, a' megszokott józan fogalmakhoz képest, nyugalmas kívánatokat érlelnek a' politicali vitatkozások, annyivalis inkább, hogy immár birja az alkotmány'

lényeges jogait, 's értvén becsülni azokat, türelmesebben várhatja be a' még hiányzókat, mik csekélyebb, 's időnkénti javításokhoz tartoznak. Egy szóval, angolnál a' politicai vitatkozások és törvény-javaslati fejtegetések nem terra incognita a' köznép előtt; hanem annak szellemi miveltiségének kívánatai, okozatai.

Azonban, mi a' kormány iránti viszonyokat illeti, azokra nézve, úgy sejtem, egyet ért velem a' Pesti Hirlap' nagyérdemű szerkesztője; mert hiszen Széchenyi grófnak irt felelete' 62-ik lapján azt mondja: „Hogy nálunk csupán a' nemzet-élet' magábóli belső fejleményének ügyei számolhatnak szabadabb mezőre,“ 's ha szinte feleletje' 59-ik lapja szerint „hirlapokra nézve, a' kormánynak megvan garantiája a' censurában“ illőnek fogja látni, hogy azokra nézve a' nemzetnek is meglegyen a' magáé. A' kérdés tehát leginkább azon törvény-javaslatink körül forog, mik a' nemzet-élet' belső fejleményét illetik. Ezekre nézve, ha megengedném is azt, mit elhinnem bajos, hogy nemzet-életünk' fejleményeit, miknek végszálai legtöbbsnyire kormány' viszonyaiba szövődvék, a' vitatkozásokban, a' nélkül, hogy csonkák, egyoldalualak legyenek azok, mindenkor biztosan elválaszthatjuk; elég a' „*miképen*“ -nek feladatábani biztos hirlapi modorkijelelés' nehézségére nézve felhoznom azt, hogy im a' Pesti Hirlap' szerkesz-

tőjét lelkesnek, ritka elme-tehetségűnek, legjobb akaratúnak ismerjük, 's még is hazánk' legnagyobbika, egy Széchenyi István, ki szintén, feje' szive' helyén állásának, gyakorlati biztos tapintatának annyi bizonyítványait adá, vést jósol lapjai után a' hazára; 's ki mondja meg: hányan nincsenek a' hazában vele egy véleményben? Ha már a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének is illy síkos pálya lehet a' hirlapi kör' politicai része, mellyben ismét legkényesebb oldal a' törvényjavaslatok' megvitatásáé, mit szólhatunk más netalán kisebb tehetségűekről, kik azonban szintolly követelésre jogosítvák, mint ő?

Véleményem' igazságának kimutatására, előzményül fejtegetnem kell a' hirlapi kör és könyvirodalom közti különbséget. Ezt én különösen három pontban találok fel. Mind a' hármát némileg maga a' Pesti Hirlap' negyérdemű szerkesztője fejti ki, a' maga felelete' 65-ik 66-ik 67-ik stb. lapjaiban.

a.) „Hirlapnál a' létel' föltétele, úgymond, úgy írni, hogy sokak által olvastassék.“ — Ez tehát az első különbség, hogy míg a' könyvíró csaknem teljes biztossággal előre kiszámíthatja, latolgathatja olvasóit; a' hirlap-szerkesztő széles ellátatlan tengerre ereszi lapjait, 's minél lelkesebb lapja, annál kevésbbé tudhatja előre, kikhez jutand az el, 's kiknél milly hatásuk leend cikkjei-

nek? Már maga azon olcsóság, minélfogva egy hirlapban, egész éven át, a' legváltozatosabb olvasmányt nyerhetjük, azon divat, mellynél fogva kortól senki elmaradni nem kíván, azon mulatozás' ingere, miszerint a' társalgási beszélgetéseknek anyagait szedhetjük belőle, azon nyilvánosság, minél fogva hirlapok városokban, a' kávé, sörházakban, kocsmákban, falun uraság', lelkész', tehetősb parasztok', vendégfogadók' és csárdák' asztalain hevernek, szabad olvasmányul, szabad megjegyzésül, tovább hirdetésül, magyarázatul, összefüggési kiszakításul, elferdítésül mindenkinek, cselédnek, pórnak, mivesnek, értőnek 's így gyakran gonosz eszközül is rossz akaratnak, melly sehol hibázni nem szokott, tarkábbá teszik a' hirlap' közönségét, kényesebbé működését, mint könyvirodalmét. — A' könyviró, ismervén közönségét, annak' miveltsége' fokáig irhat, 's biztosan választhatja meg előadási modorát: ellenben a' hirlap-szerkesztő ezt nem tehetvén tarka közönségével, ugyan azon egy cikkjével a' szerint: kiktől és miként olvastatik az, a' legkülönbözőbb hatást szülheti. Például: azon cikkjét, mellyel a' kiváltságosokat, engedélyt sürgetve, ingerülten sujtja, 's mit egy miveltséges tán igazságosnak 's épen nem tulzottnak ismerend, a' pór még nálunk ritkán fogja hidegen, és elégtelenség' fészkelődése nélkül olvasni; akad, ki

csapszék' poharazásai közt felfrissíti azt feleinek valami szélhordta pervesztő, vagy más afféle, ki változásokban csak nyerhet, mert veszteni valója nincs, pohár' közösségeért glossáit adja hozzá, 's az elégtelenség' idvtelen magva még mélyebben esik. Jól tudom: miként eshető visszaélések a' dolog' idveit ritkán csökkenthetik; de valóban a' hirlapi körnél, már természeténél fogva, olly közel állnak egymáshoz élés és visszaélés, áldás és átok, 's gyakran nála olly nagyban megy a' játék, hogy e' részben szerkesztőik eléggé vigyázok és lelköismeretesek nem lehetnek. És épen a' szüli

b.) A' második különbséget könyv és hirlap közt, tudnillik azt, hogy minden országban, hol előző visgálat divatozik, a' hirlapok szorosabb és szigorúbb ellenőrség alatt állanak, mint általánosan a' könyvirodalom; sőt még ott is, hol szabad sajtó létezik, húszszor vonatik büntető pör alá hirlap addig, míg könyv egyszer. Innen könnyü kivonni a' következtést, mi nem egyéb mint az, hogy a' könyvirodalom' mezején szabadabban mozoghat a' törvényjavaslatokat fejtegető, mint a' hirlapi pályán.

c.) A' harmadik különbséget felelete' 67-ik lánján így adja elő a' Pesti Hirlap' érdekes szerkesztője: „Egy hirlap-szerkesztő, a' dolog' természeténél fogva, örökké 24 órai rögtönzésekre van kárhoytatva, és egy cikkelynek elkészítésére soha

még csak 48 órát sem fordíthat.“ — Így készült cikkekre bizattassanak-e tehát fejtegetései, vitátsai, előkészítései azon hazai teendőknél, miknél századokra kellene boldogítani hazánkat? 'S mit mondjunk arra, hogy ezen hírlapi cikkek rendszerint szintolly felületesen szoktak olvastatni is, mint iratni? Némellyik előfizető kávé-hörpölése közt, másik déleesti emésztésre, számos újság-lapjai közt, miket hordat, 's mik falu-helyen postakésések miatt gyakran meg is tolúlnak, néhány percz alatt futja meg azokat, 's mint a' mese' kutyája a' Nilból, futtában hörpöl valamicskét belőlök. Gyakran újabb cikk' érdeke feledteti a' multét; legtöbnyire pedig idő és hely' szüke nem engedik a' szerkesztőnek, kimerítőleg adni elő a' felvett tárgyat stb. Mindezek könyveknél, miket idő és hely sem szorongatnak, sokkal kedvezőbben állanak.

Ez előadattak után lássuk most már polgári körülményeinket. Ezek kétségen kívül lényegesen különböznek Európa' más miveltebb országai' körülményeitől, 's különösen, miket felvevénk, Francia és Angol-honétól. Mi municipális rendszerünkben, törvényhozási képviseletünkben, az 1790: 12 törvényczikkben, stb. valóságos alkotmányi kincseket birunk; 's ezeket alaposzlopoknak minden áron meg is kívánjuk tartani. De az oszlop kevés, nem tartja biztosan az egész épüle-

tet; tehát nemzetiségben, alkotmány' jótékony-
 sága' kiterjesztésében, és emberiség' több nemű
 haladásaiban, több oszlopot kívánunk épületünk
 alá vonatni, 's magát az épületet is szükséghez ké-
 pest alkalmazni. A' francz és angol túl vannak
 immár, vagy legalább túl vélik magokat, az alkot-
 mányos alap-oszlop-vonatáson; náluk apróbb tata-
 rozások, disz-vésések, kijavítások állnak napi ren-
 den. Ha olykor egyegy alap-oszlop jó is szóba,
 nem olly halmozottan, nem olly érdekszedelő-
 leg kerül az elő, mint nálunk. Különösen az ő al-
 kotmányos teendőik, inkább egész nemzet' érde-
 kében, egész nemzet' áldozatival eszközölhetők;
 vagy ha egyes érdekek esendnek is áldozatul, rit-
 kán alkotmányba szőtt és százados gyakorlattal,
 elévült előítéletekkel körülsánczolt érdekek azok.
 Nálunk ellenben bizonyos nép-osztályok, századok
 óta állnak előjogok' gyakorlatában, 's ezekből kell
 adniok, vagy engedniök azoknak számára, kik még
 azokkal nem birnak; tehát zsebből zsebbe, mi az
 önzés' ingerültségeinek legfőbb próba-köve szo-
 kott lenni. Ezért megvallom, inkább örülök, ha
 egy hajlandó nálunk reformra olyan, kinek van,
 mint tíz, kinek semmie sincs. Francznál, angolnál,
 szellemi és anyagi teendőkben, minden egyes né-
 posztály egyaránt vár, reményl, elhatározásában
 részt venni joga van, 's miveltége' fokánál fogva
 veszen is. Nálunk egy része a' nemzetnek, jelen-

leg kirekesztőleg, szellemiekért, mik iránt azonban nincs egészen tisztában magával, anyagiakat áldozni készül, 's ezekben kirekesztőleg határoz; másik résznek ellenben kirekesztőleg csak remény és várás a' szerepe. — Mi mind ezekből a' következtetés? Az, hogy nálunk, rendszeresebben kell látnunk teendőinkhez, gondosabb kiszámítással, egybevetéssel létesítnünk azokat, hogy biztosak lehessünk: illendnek-e új oszlopaink a' régiekhez és épületünkhöz? nem terhelünk-e tetőt; mielőtt a' tartó oszlopok már állanának? óvakodással kell járdalnunk a' könnyen egymást szeldelő érdekek között, nehogy makacs ingerültséget támaszszunk az adók és várók között, 's amazok eddigi jog és gyakorlat' sánczai közé vonják magokat, ezek pedig az elégületlenség' fokozatainak korbácsoltassanak keresztül! Mert még bíróban is többre becsülöm azt, ki rokonok közt, törvényes igazság mellett, egyeztet és hajlít, mint ki gyűlölség' átkos magvait hintve, szigorú ítéleti végre-hajtással sújt és dönt. És nem szabad itt felednünk: milly nehezen születik nálunk a' törvény! nem egyedül azért, hogy diaetáinknak magoknak kell az előkészítő szerepet játszaniok, hanem diaetáink' hiányos szerkezeténél, 's más több okokkal fogva. 1802-ben 1825-ben 1832/6-ban 1840-ben, majd minden tárgyai a' törvényhozásnak szóban forgottak, irántok izenetek váltattak; felirások, törvényjavaslatok készit-

tettek, 's még is 'siker' fokára mi kevés jutott! Milly könnyen megtörténhetik tehát, hogy ha váróknál, reménylőknél, várás-és remény kelletinél feljebb ingereltetnék, ném értvén azok, honnan jó 'a késedelem? a' béketürés' fejeér fonala megszakad, 's veres fonal kötődik helyébe. — És im ezen fontos; ezen felette kényes hazai teendőkre nézve, 24 órai rögtönzésü, hely' szüke miatt ki nem meritó, olykor, a' felelet' 71-ik lapja szerint, szaggatott alakban jelenő, legtöbbynire felületesen irt, és szintúgy olvasott hirlapi czikkek kívánják vinni az előkészítő szerepet! czikkek, miknek következetessége, egybefüggése feletti figyelemre a' szerkesztők alig érhetnek!

De tekintsük sorba azon ellenvetéseket, miket a' Pesti Hirlap' 66-ik számú vezércikkje nézetem ellen felhord. „Véleményem, ugymond nem csak gróf Széchenyi Istvántól kezdve le egészen csekély személyemig, igen igen sokaknak véleményével, 's országgyűlésileg, törvényhatóságilag, 's nyilvánosság' utján ezerszer kijelentett ohajtásokkal, hanem a' magyar időszaki sajtónak általában kitüntetett irányával ellenkezik stb.“ Továbbá felhozatnak Deák Ferencz' országgyűlési jelentésének ezen szavai: „Más alkotmányos nemzeteknél a' *szabad sajtónak* vitatásai kifejtenek minden tárgyat, mielőtt a' felett a' törvényhozás határoz, 's mikor az köztanácskozás alá kerül, is-

merve van a' fenforgó kérdésnek minden oldala; tudják a' nemzet' képviselői a' nemzet' véleményét és közszükségeit, 's végzéseiket ezekhez alkalmazhatják. A' hol ez így van, nem lehet ott félni attól, hogy valamely eszmének elragadó fényes külseje veszélybe döntse a' nemzetet: mert a' *szabad sajtó*, mellynél a' vélemények minden árnyéklatának van képviselője, a' felkapott és vitatott eszméknek veszélyes részeit tartózkodás nélkül szétbonczolja, mi által a' közvélemény fejlődik és erősödik stb.“ — Nem szoktam ugyan bár mi tekintélyeknek is feláldozgatni ön győződésemet, mert tudom: Kopernik előtt majd kétezer esztendeig miként csalatkoztak nap' rendszerében a' tekintélyek, 's hiszem, hogyha azokat, miket görögország' hét bölcsei mondogattak, magunk forma embercse mondogatá vala, és viszont, ugyan azon mondatok, szinte a' tekintélynél fogva, egészen más becsüeknek tartatnának: nem tagadhatom azonban, hogy az idézett tekintélyek előttem is mindenkor tiszteletesek és fontosak maradnak. De szerencsére egyiknek véleménye sem áll ellentétben az enyémmel. Gróf Széchenyi így szól: „Ugyan nem volna-e jó, nem volna-e üdvös, olly nemzeti hirlapot szerkesztetni, melly mint a' haladó, 's a' mult országgyűlésen, 's kivált ennek végén, valami vezér-testületet képző résznek organuma, a' a' hon' minden intelligentiáit egybepontositná, 's

annyiban, a' mennyiben nemzeti kifejtésünk' része nem annyira a' kormányt, mint inkább egyenesen a' nemzetet illeti, ki is jelelné a' szoros tudományok' fonalán azon határ-vonalt, és abban törekednék tartani a' hazai erőművet, nehogy a' kormányt a' legjobb akaratja ellen is, valami beavatkozásra kényszerítse, mellyen se innen se túl.“ Im Széchenyi' combináló figyelmét, nem kerülé ki, egy nálunk alkotandó egybepontosító hirlapnak kínos dilemmás helyzete. Tudta, hogy sajtószabadság nélkül, kormány-iránti viszonyainkról bajos hirlapban vitatkozni, azért ezeket a' játékból kibagyatni kívánta; 's határ-vonalt ohajtott, nehogy a' kormányt legjobb akaratja ellen is beavatkozásra kényszerítse, 's ezen határ-vonalt kétségen kívül megkívánná más törvény-javaslatokra nézve is, most inkább, mint eddig, miután elég keserü nyilatkozatú tapasztalásából tudni véli, milly könnyü lelkeseknek is tévedni a' „*miként*“ ben. Nem kell felednünk azt is, hogy gróf Széchenyi, mint idézett szavai mutatják, ezen határ-vonal' huzását azért tartá lehetségesnek, mert vezértestet képző résznek organumát értett a' központosító hirlapon, nem pedig egyes vállalkozói önkényt; 's ezen eszmét a' *Világ* címü hirlap' ritka elme-tehetségü X. Y. Z. cikk-írója még bővebben fejtvé ki, oda módosítja, hegy a' központosító hirlapnak inkább havi vagy évnegyedi

folyó-iratnak kellene lenni; mire, mint inkább könyvirodalom' mezejére tartozóra, megvallom magam is inkább hajlanék. — Deák két helyen is egyenesen *szabad sajtónak* tulajdonítja azon fejtegetési idveket, miket tisztelt barátom a' hirlapi körre kíván ruházni. Hogy ez nálunk nem egy, vitatnom nem szükség. — Mi a' hirlapok-iránti országgyűlésileg és megyeileg ezerszer nyilvánított ohajtásokat illeti: hol azok fejtegetésre kerültek, mindenütt testületi ellenőrség és sajtó-szabadság' föltételei köttettek a' hirlapok' idves eszméje mellé. Ezen alapult 1830-ban gróf Andrássy Györgynek diaetai újság-iránti indítványa is. Az 1836-ik országgyűlésnek követi táblája, elállott ugyan 1836-ik január' végén szerkezett törvény-javaslatában, az egyik föltételtől, tudnillik a' testületi ellenőrsegtől az ezzel járó nehézségek miatt; de a' másikat sürgette, ama helyébe is tetemes jótállást kívánt, és visszaélést gátoló törvényeket, bírákat javasolt. Pedig milly különbség van, diaetai ujság, melly inkább történt adatokat, mint szerkesztői véleményeket adandott volna, és más vállalatú újság-szerkesztések között!

A' Pesti Hirlap továbbá, a' hirlapi kör' irányáról, annak mezeje' dicsőségéről és legszentebb hivatásáról emlékezik. Gyarlóságunk' szokása az, hogy ha valamelly dolognak több oldalú hasznairól meggyőződünk, hajlunk azt általános jónak

venni, mint hajlunk orvos-szert, melly sok esetben használ, universale remediumnak tekinteni. Engedelemmel, én a' hirlapi irányt és legszentebb hivatást, hirlap' általános eszméjéhez nem köthe-
tem, hanem egyedül annak egyediségéhez, kinek kezei közé szerkesztése jutott. Ki az, ki előtt rejtve volna, milly befolyások adják gyakorta hirlapoknak az irányt, mik adnak szájokba szót, vagy lakatot azokra? 's Thiers, ki maga is hirlap-író vala egykor, igen jól értette használni, ha úgy tetszik profanálni, majdnem egész Franczhonban, a' hirlapi irányokat, és legszentebb hivatásokat.

Azt mondja a' Pesti Hirlap' cikkje: „a' könyvet kevesebben olvassák, mintsem közvélemény képviselőjének lehetne tekinteni. Arra, hogy nemzet és kormány előtt tudva legyen: elfogadta-e a' könyvek' javaslatait a' nemzet? hirlapi fejtegetések szükségesek.“ — Ez az egész okoskodás öncsalódáson alapszik, azon egy kissé divatos ugyan, de kevésbé kifejtett tévedésen, hogy a' hirlapok közvéleménynek képviselői. Ez kettőt jelenthet; vagy azt, hogy melly véleményeket hirlapokban olvasunk, azokat már a' közvélemény adta, vagy hogy tárgyról öszves véleményei mutatják ki a' közvéleményt. Mind kettőt kereken tagadnom kell. Annyi igaz, hogy általánosan szólva, az egész irodalom' mezején, nem létezik hősiebb eszköz akár képzésére, akár elferdítésére a' közvélemény-

nek, mint a' hirlapi kör; hatása jó és rossz kezekben kiszámíthatlan, mihelyt kitünő elmetehetség és ügyesség igazgatják azokat. Ugyanis a' hirlap annyiszor, mennyiszor szükségesnek látja, és sűrűen egymás után, üt ugyanazon egy szegnek fejére, 's üttet azokkal, kik körébe avattattak; innen a' szeg beljebb 's biztosabban veretik be, mint bár melly súlyosb egyes ütéssel. A' hirlap hetenként kétszer, háromszor frissíti fel, 's hordoztatja meg a' hazában a' maga színét, ezt adja minden adataira, hireire, cikkjeire. És ha ezekhez szegődik az ecsetnek ereje is, úgy a' hirlap' színe időkorán divatra jut. De abból, hogy a' hirlapok, hatalmas képzői és ferditői a' közvéleménynek, nem következik, hogy azok egyszermind annak emanatiói és kimutatói is. Ki nem tudja, hogy midőn a' hirlapok 1511-ben Velenczében megszülettek, eleinte inkább kereskedői érdekekben kelt tudositások voltak, mik arra szolgáltak, hogy a' political, főkép hadi vagy békei környülmények összeállításából, 's jóslataiból, kereskedői árúknak és pénznek keleteire nézve, némi zsinormértéket és biztosságot nyujtsanak. Később kormányok találák a' hirlapokat alkalmas eszközöknek, közhirré-tételeikre azoknak, mikre szükségök vala, 's csak utolsó fél századunk 's leginkább francz-forradalom' kora vala azon időszak, melly óta hirlapokban a' political események' adatai mellé, magányos political vélemények is ra-

gasztattak, 's miket azok' körében úgy érdekesség mint divat meg is tartott. Azonban azóta természetesen megkelle lényegesen változniok a' hirlapok' irányainak is. Különböző politicalai vélemények, különböző színeket szülének ugyan azon országok' hirlapjainál, 's lőnek azok kormányi, ministeri, szabadelmű, mérsékelt, túlszabadelmű 's isten-tudja még miféle színű hirlapok. Kérdem: mellyikét ezeknek vegyük közvélemény' kimutatójául? vagy mindegyikét-e egybevetve? Rendszerint mindegyik színnek megvannak a' maga talentumai, úgy hogy gyakran kínos fogna lenni még a' ponderatio votorum is. Vagy az előfizetők' számát vegyük-e zsinor-mértékeül a' közvéleménynek? Mi ez, a' legdivatosabb hirlapra nézve is, az egész nemzethez képest! 'S ki nem tudja, hogy egy kitűnő elmetehetségű, tán elmés, szeszélyes, mulattató, csipkedő szerkesztőnek hirlapját hordatja, olvassa olyan is, ki azzal egy véleményben nincsen: mert mulatni szeretünk, mert tudni vágyunk az ellenkező véleményt is. Vagy tán a' hirlapi cikkirókat kell számolnunk, latolgatnunk? vagy cikkek' tartalmait, vagy azokban az utolsó szót, a' kivívott eredményeket? Mind bizonytalan, sőt épen semmi alapok, a' közvélemény' kivehetésére nézve. Szinhez, ugyanazon színű írók levelezők szegődnek, csekély változatokkal; 's ha olykor ellenkező cikkek vétetnek is fel, rendszeren

csak azért történik ez, hogy közbeszurandó megjegyzésekkel, vagy rögtön utánok nyomtatandó czáfolatokkal meggyengíttessenek, 's a' közönség csak a' jövő postáig se hagyassék netalán az ellenkezőnek véleményében. Gyakran a' czáfolatok akkor adatnak, mikor már érdekek elhamvadt, vagy újabb érdekű tárgyak álltak napi rendbe; mert hiszen a' szerkesztő, úr a' maga házában, 's ennél fogva az utolsó szó is rendszerint őt illeti. 'S hány tárgyról szabad elmondanunk, hogy hirlapokban teljesen kivívatott? 's mindenesetre; mellyik félhez fogjuk számítani a' nem nyilatkozott sok millio hon-lakosnak, qui tacet consentire videtur-ját? Igaz, hogy a' hirlapokba kiki beküldheti ellenző véleményét; de küldi-e? Sok nem barátja a' polemiának, tán személyeskedéstől is tart: de ha a' hirlap divat' fokára jutott 's szerkesztője netalán nap' emberévé lőn, nem is alaptalan aggodalma soknak, hogy mint a' vizár ellenébe vetett tárgy legalább egy ideig elsodortatik. Sok, ellenző véleményeit más hirlap' számára küldi be, 's kinek van módja megolvasni 's egybevetni mindnyáját?

Különös, hogy ugyancsak a' Pesti Hirlap, 72-ik számú vezércikkjében, a' megyei közgyűléseket is közvélemény' képviselőinek mondja. Mind kettőre nézve csak annyiban áll a' dolog, mennyiben mind megyegyűlések, mind hirlapok,

különböző vélemények' nyilatkozatai által, elősegítik a' közvéleményt, 's több több adatokat nyújtnak annak képeztetésére. Ha tehát egyéb nem gátolná nálunk a' törvény-javaslatok' hirlapi vitatásait, azok nem azért fognának lenni idvesek, hogy belőlök a' közvélemény kitudassék, hanem hogy különböző véleményeket olvashatván belőlök, a' józan törvényhozó kivehesse azokból a' legjobbat, 's azokhoz szabhassa, vagy azokból egészíthesse ki saját véleményeit. — A' közvélemény előttem a' nemzet' nevezetes többségének, olykor intelligentiájának, valamelly tárgy felőli, akár nyilvánított, akár nem nyilvánított, de biztos jelenségű egyező gondolkozása. Ezt Francz és Angolhonban, népgyűlések, petitiojog, könyvirodalom' és hirlapok' útján, hol ezek szabadabban mozognak, tudhatni meg. Nálunk erre, a' megyegyűlések, könyvirodalom, és némi részben, törvényjavaslatokon kívül, hirlapok' vitatkozásai, sok tárgyakra nézve pedig magányos értesülések, nyújthatnak egyes töredék-adatokat, 's ezért is javaslám vala egyikért a' megyei indítványok' elhalasztását. Legbiztosabb közvéleményi adat' nálunk: practikai megismerkedésök megyei és diaetái szónokainknak a' hazai étellel, néposztályok' állásaival, kívánataival, szükségeivel; ezért megvallom a' haza' nagy ügyeiben, diaetánkon, kitűnő talentom mellett, hont-ismerő tapasztalt 's

érett gondolkodásu férfiakat ohajtók; mert a' hon és hazai élet' ismeretét nem oskolából, hanem magából az életből szoktuk meríteni.

„Diaetáink, így szol a' vezérczikk, azért tartnak olly sokáig, hogy az izgatási, előkészítő szerepet maga a' diaeta kénytelen átvenni.“ —
 Megsúgjam -e: miért tartnak, nézetem szerint, soká diaetáink? Valóban ezen csigajárásban, a' külföldi *journalistica* nagyobb szerepet játszik, mint vélnők. Nekünk magyaroknak szemünk, majd minden haladási tárgyokban, sőt egyebekben is, szüntelen külföldre szegezvék, úgy hogy alig vesszünk magunknak időt, hazánkon jártatni, annyival kevésbé piletetni meg azokat. Hazánkkal is, inkábbára külföld' könyvei' ismertetései után ismerkedünk. Gyakran a' nélkül, hogy hazai életünket, köznépünket, annak szükségeit, kívánatait, jellemét ismernők, olvassuk a' francz és angol hirlapi debattokat, kamarai, parlamenti vitakozásokat, reformi javaslatokat, 's jobban ismerjük Oconnelt, Odillon Barrotot stb. mint Deákat, Klauzált stb. Kergetjük a' francziával a' politicala theoreticai eszméket, vagy az angol nagyszerüség után kívánunk kullogni parányiságunkkal; de hazánk' környülményeire kevés gondot fordítván, a' hazánkrai alkalmazásban kétkedünk, probaticákat teszünk, bukdosunk. Gyakran a' szabadelműség' egyik eszméje csillogásától, vagy idvétől is

elfogulva, feledjük, vagy nem tudjuk, hogy körülményeinkhez képest a' létesítés még korai, vagy változtatást, megszorítást kíván. 'S ez egyik fő oka, diaetáink' tartósságának és kevés végzéseinek, hogy sok azokon a' nem önálló, hazát, honi életet nem ismerő, külső ujságokból kölcsönzött, félig emésztett, vérré nem vált eszmékkel vitatkozó theoreticus követ, ki bár nagy talentumával, az alkalmazásban csak tapogatódzik, minthogy a' tapasztalás, és hon-ismeret biztos mértéket nem nyújtnak kezébe; ki ok és dolog helyett szavakban pompázik, vagy tartalmatlanul ismétli a' már mondottakat. Van olyan is, és pedig nem ritkán, ki csekély készütségével számot nem vetve, meghagyja magát követül választatni, maga sem tudja miért? vagy épen keresi a' követi állást, hogy nevét a' diaetái schematismusban kinyomatva lássa, a' nélkül, hogy csak egy hetet is szánt volna valaha, egybevetésére a' hazai körülményeknek. Vannak 's nem ritkán, kik a' követségben lajtorját kívánnak magoknak feltamásztani, hogy felhalad hassanak rajta, stb. 'S így természetes diaetáinkon a' folytonos vesződség.

Mondatik a' vezérczikkben: „Nem lehet az eszmefejtegetési terem' ajtaját úgy bezárni, hogy kik nézetünk szerint nem odavalók, mind kapun kívül maradjanak.“ — Ez nem annyira ellenem intézett ok-erő, mint valljuk meg, egy kis közön-

ségi kegy-keresés. Itt nem nyilvánosság' megszorításáról, hanem rendszeresítéséről, nem kizárásról, hanem fejtegetés' különböző nemeiről, eszközeiről van szó. Ha mélyebben kívánunk a' dolog' velejébe hatni, tapasztalandjuk, hogy nem olly könnyü hirlapi rögtönzések, és kivonatok által, egy elhanyagolt köznépet, melly kétségen kívül hirlapi közönséghez tartozik, sőt oda tartozónak követeltetik, ismeretekhez juttatni; olly köznépet, melly hogy egyebet ne említsek, szabadság és függetlenség, törvény előtti egyenlőség és minden birtok' közzé-tétele közt, különbséget tenni nem tanult, nem képes, 's mi még a' miveltebb francz népnél is főket zavart. Ki nem emlékezik 1793-ban 3-ik májusban hozott azon végzésére a' párisi polgár-tanácsnak, miszerint a' Vendeé segítésére szükséges 12 millio frankot, confiscatió' büntetése alatt erőszakosan requiráltatta, 's megszabván: mennyivel érheti be egy egy család, a' felesleget elszedette? — Köznépünknek szellemiekre, anyagi nyomora miatt, még sem ideje, sem kedve nem vala. Nála nincs szellemiek' szomja, csak anyagiakat vár ő a' constitutiótól, 's szellemieket is még most csak anyagiakért; ezekre pillog untalan, 's azoknak kielégítése előtt, egy könnyen vérré nem változtatja a' szellemieket. Mert természetes philosophiai tan az: hogy *sensatio fortior exstingvit debiliorem*. Igy tehát nála józan, rendszeres, alphás

felvilágosításra van szükség. A' kiváltságtalanok' intelligentiái, kiket különben is, mint honoratio-rokat hajlunk a' kiváltságosokhoz ragasztani, 's így vevék magam is, szintűgy részt vehetnek ezekkel minden gyűlési és könyvirodalmi politicalai fejtegetésekben; mi pedig az alsóbb köznépet illeti, melly a' teendők' „*miképen*“ - jéhez úgy sem szólhat, de szólni sem tud, megvallom sokkal célszerűbbnek véltem mindég, fogalmához mért népszerű, vagy is népi könyvekben világosítani fel, állapotja, jogai, terhei, várható rémenyei felett, mint szagगतott, nem fogalmához, állásához mért, rögtönzött és kivonatos hirlapi cikkek által, mik már kész, politicalai eszmékben önálló 's tudományos készületű férfiaknak valók, 's mik köznépnél csak egy oldalú vagy félszeg eszméket szülhetnek. Mert hirlap-íróknak, egész modorjokban kétségen kívül a' nemzeti intelligentiát kell szemök előtt tartani, ha valamit érni akarnak, vagy egyenesen és kirekesztőleg népi hirlapokká alakulniok. Az első esetben természetes, hogy mi az intelligentiának iratott, azon alúl a' törvény-javaslatokat vitató cikkek vagy éldelhetlenek lesznek, vagy mi még rosszabb, ferde felfogás miatt kártékonyak lehetnek. Az avatatlan köznépre tehát, a' hirlapokig, más előző előkészítésre van szükség, 's ezek egyedül *népi könyvek* lehetnek. Ha más tudományokra, teszem az orvosira nézve, cél-

szerűknek véljük a' diaeteticai nép-könyveket, feleslegeseknek, vagy épen károsoknak vélhetjük-e azokat, a' legbonyolodottabb, legkényesebb tudományra, a' politicára nézve? Hol lehetnek főnák felfogások, tévedések, eredményekben vesélyesebbek a' köznépnél, mint a' politicában, hol az ige véletlenebbül válhatik testté, mint bárhol másutt? Physicai babonák, kuruzsolások ellen, sürgetjük a' népi könyveket, 's politicalai fontos dolgainkat nem állásához, fogalmához mért czikkek után tudatjuk vele? Emlékezzünk, mi nehéz felfogásuak valának köznepünknel, urbéri törvényeink is, 's mennyi félreértésre nem adott 's ad alkalmat ma is, csak a' tagosztályi 22 legelői holdnak határozatlansága is!

„Nézeteit igazolja, mond a' hirlapi cikk, minden alkotmányos nemzet' példaja“ stb. — Az angolra nézve már vonánk parallelát, a' francz-honra nézve pedig rövid megjegyzésem ez: itt kergelődzik a' journalismus legtarkább alakokban, a' politica' farsangi teremeiben, 's kérdem: mi idvet vitt ki elv- szökdeléseivel hazája' javára? Azt-e, hogy segíté néhány év alatt keresztül korbácsolni a' nemzetet, minden formáin az igazgatásnak, a' nélkül, hogy a' megígért földet, a' szabadságot vele fellelette volna? — Azt-e, hogy ministeriumát majd nem évenként változtatja vele, 's így annak, a' nemzet folytonos kárára, időt sem

engedett, megismerkednie a' nemzet' életével, állásával, kívánataival? Én valóban hazámnak nem kívánom azt a' folytonos politicalai láz-paroxizmust, azt a' kórjeles sebes vérkeringést, mi Franczhont gyötri. A' francziák félszázad óta, nagy drágán, építnek magoknak házat, és mindeddig nem laknak benne kényelemmel!

A' magyar historiára való hivatkozás, egyebet nem bizonyít, mint először azt, hogy minden hatás visszahatást szül, és másodszor azt, hogy visszaélésekkel szomszéd eszközökkel egy kissé ovakodva kell bánnunk, nehogy mi hazánkban többször megtörtént, megújuljon. A' hajdani kicsapongó vágyakat nem a' főzes szemlelésétöli elzárás okozá, hanem az, hogy valóban semmit sem főztek a' köznép' számára.

Utóljára hagyám a' legfontosabb ok-erőt, melly ellenem a' hirlapi cikkben felhozatik, tudnillik: „Hirlapokban tárt mező nyílik a' legkülönszerűbb értelmiségnek, a' legpartialisabb ismeretnek. Szőnyegre jó egy törvényhozási tárgy, fejtegettetik; és az országnak különböző részeiben egynek egy, másnak más körülmény iránt észrevétele van; a' könyvirodalom' mezejére tán soha sem lép, mert tán nincs is annyi mondani valója, hogy egy könyvet irhasson, vagyha volna, nem talál kiadóra, maga költeni nem képes, vagy nem akar, de különben is nincs tán ismeretes neve,

melly gondolatnak utat törjön, vagy nem gyakorlott stylistá, 's több efféle; szóval, könyvet vagy nem ír, vagy ha ír, nem olvastatik; ellenben a' hirlapokban tér nyílik egyetlen gondolatnak is; egy-két hasábon elmondhat mindent, a' mi észrevétele van, elmondhatja minő fokon áll vidékében azon tárgy iránt a' gondolkozás, 's ha csak vélemény forog szőnyegen, nem is nevezi meg magát, ha úgy tetszik, 's még is biztos lehet, hogy olvasókra talál, többekre mint a' legfényesebb sikerrel írott könyv; és ez olvasók között bizonyosan akad olyan is, ki ép' azon körülmények közt forog, miket amannak észrevételei tárgyaznak, ép' azon vidék' lakosa, mellynek közvéleményét amaz tolmácsolá, 's ha ez vagy mást lát, vagy tulajdon azt másképen látja, szint olly könnyü szerrel nyilatkozik; 's így innen, így amonnan, így az országnak minden részeiről ugyan azon tárgynak ismét és ismét különböző alakban előfordulása elmesurlódásra ébreszt, eszmecezerére vezet, 's imigy alakszik, és a' mi földolog imigy jut tudomásra a' közvélemény, mellyet könyvirodalomból megismerni lehetetlen.“ — Kérdem: mindezen itt előszámlált idveket, mik a' hirlapok' javára iratnak, nem czélszerűebben nyujthatják-e értő-férfiak' egyesületében, évnegyedes vagy hónapos folyóiratok,

miknek a' fontos politicalai kérdések' fejtegetésére, legalább 30-or annyi idejük van, mint hirlapoknak? Azon optimistai lehetőség, mellyet a' Pesti Hirlap ezen ellenvetésében fest, a' hirlapi körnek valóban verőfényes oldala. Legyen szabad nekem, kinek épen nincs okom elégületlennek lennem a' hirlapokkal, helyes eltalálás végett, az árnyékos oldalról is kölcsönöznöm által némelly hamvas színeket. 'S legelsőben is báró Eötvös József lesz szives „Kelet népe és Pesti Hirlap“ czimű röpiratának 22-ik lapjáról szolgálni nehánynyal. Szinei a' köztiszteletű ferfiúnak, annál elfogadhatóbbak, minthogy hirlap-védelemben használ azokat. „Egy hirlap szerkesztője, mond a' báró, ki függve levelezőitől 's a' közönségtől, függve a' könyvvizsgálattól, számtalan kicsiny 's nagy tekintetektől, annyi 's olly nehéz akadályokkal küzdök; ki ha lapjának szint adni nem tudott, közönösség, ha elhatározott színnel lép föl, ellenek által veszélyeztetik; ki helyzete által a' pártok' harczi közé vetve, a' jelennel küzdök, mint a' fáklya, melly éji utunkon vezet, csak mellékesen veti világát távolabbra stb.“ — Milly gyakori sőt divatos eset, hogy hirlapok, politicalai, sőt egyéb tárgyakat párti ügygyé alakitnak, 's így nem ügybarátokat, hanem pártembereket képeznek! Hány szegődik személyhez vagy személy ellen, 's a' legjobbat is ellenzi, mert az mondá, ki ellen szegő-

dék. Valóban szinnek, pártnak annyi változatosága nem mutatkozik sehol, mint a' politicai journalismus' mezején. Egyik theoreticai elvben tetszik magának; másik cosmopolitaiakkal fénykedik; harmadik bölcseleti alapokon mélykedik; negyedik optimista, úgy veszen világot, embert, emberi társaságot, miként azoknak lenni kellene, ha isten úgy akarná, mint eddig nem akarta soha; ötödik hobbesianus, 's kétkedik minden jóban, jószándékban; hatodik heraclitusként sir mindenben, mi nem inye szerint megy a' politica' mezején. Végre jó hetedik, 's érett tapasztalttal, tapasztalati gyakorlattal, világ-ember-politica'i viszony-ismérettel kamog elő; de már amazok elfoglalák a' csatatért, 's ennek tanácsai kiáltó szók leendnek a' pusztában, hol viszhang sem adja vissza azokat! 'S im itt, hirlapi armányokról még nem is szólottam, sőt szólani sem kívánok; mert ezektől, és rossz akarttól, a' nemzet' geniusa még eddig megőrze bennünket. Valóban az, mit egyik Schlegel általánosan az irói pályáról mond, legkülönösebben illik a' hirlapi pályára: Die Journalistik, je nachdem man sie treibt, ist eine Infamie, eine Ausschweifung, eine Tagelöhneri, ein Handwerk, eine Kunst, eine Tugend. Hirlapnak minden idve és átka, egyedül a' szerkesztőnek egyediségétől függ! Vannak szerkesztők, kiket szent tűz hevít, 's köztiszteletre vannak jogosítva; de vannak, eddig hála az égnek, csak

külföldön, kik politicai dolgokkal, nemzet' nyugalmával, mint koczkákkal játszanak; ám lássák azok, kik vesztenek, ők mindenesetre annál többet nyernek, minél fentebb játszanak.

Az előadattakból, a' hirlapi körre nézve össze vont véleményem ez: hogy a' hirlapi fejtegetéseket, a' mennyiben azokat tudományosan készült publicistákra nézve, vélemények' higgítására, tisztábahozására, közvéleményi adatok' gyűjtésére stb. hasznosaknak vélem, mindenkor tiszteltem 's tisztelem; de azokat sem közvélemény' emanatioinak, sem közvélemény' mértékeinek nem tartom; annál kevésbé vélem tanácsosnak, törvényjavaslatokra nézve, tulajdonítani, hazánk' jelen környülményeiben előkészítő szerepet azoknak. Mert a' szükséges föltételek' hiánya és könnyü vissza-elhetés miatt, sokkal biztosabb abban keresni a' demarcationalis lineát, hogy *mit?* mint abban, hogy *miképen?* Vannak törvény-javaslati tárgyak, miknek fejtegetései az egyoldalúságot ki nem kerülhetik; miknél az egyik vélemény, magány-érdekek' simogatásánál és cosmopolitai csillogó külszinnél fogva, bizonyos kegy-nyeréssel, ellenkezője pedig, legalább egy ideig, nagy rész előtti bizonyos kegy-vesztéssel, vagy tán több kedvetlenséggel is jár, 's így legtöbbeknél nyílt és szabad nyilatkozást foglyoz. Illy törvény-javaslati tárgyakat, főkép ha kétesjövendőjű

eredménynyel terhesek, nálunk most hirlapi fejtegetések alá vonni akarni, valóban alig volna jóakarrattal megegyeztethető. Hiszem, jövend egykorr idő, tudnillik ha alkotmányos nagyobb tárgyainkon túlestünk, sajtónk szabad, képviseletünk kiterjesztett, politicai intelligentiánk általánosabb leend, mellyben a' hirlapok' előkészítő szerepeihhez tartozandik nálunk, a' törvény-javaslatok' fejtegetése is. Addig szilárdul megmaradok véleményemnél, mellynek ugyan, mint előre tudám, minden sikere legfelebb is abban fog határozódhatni, hogy hirlapi szerkesztőinkben figyelmet ébreszthet a törvényjavaslati tárgyak gondos megvalogatására nézve; mert divat és gyakorlat ellenök szólnak, még olly fontos és nyomadékos okaimnak is. Nemzet' boldogságával, nyugalmával mindenkor félttem a' probaticát, 's ha bár egyhez százszor történik is, hogy cseléd gyertyájával fel nem gyújtá padlásomat; azért még is el nem mulasztom keményen megparancsolni neki, hogy gyertyájával padlásomon ne járjon!

Emberi kegyeletek. (pietasok.)

Több helyen esik e' röpiratban szó a' kegyeletekről. Többek' kívánságára ide iktatom azok felől nézeteimet, úgymint a' mellyek a' Pesti Hirlap 60-ik számú vezércikkjében, hely' szüke miatt, általam tett némi megrövidítéssel jelenének meg.

Nőnevelésről irt kis munkámban megpenditém vala az emberi kegyeleteket (pietasokat). Legyen szabad itten bővebben fejtegetnem a' tárgyat; hátha e' fejtegetés korunk' egyik fő hájának eredeti forrására birna vezetni bennünket? — Számosan vagyunk még a' magyar hazában, kik a' mult 18-ik századnak gyermekei, 's e' jelen 19-nek aggjai vagyunk. Valóban epochalis időszakokat éltünk, nem egyedül eseményekben dúsakat, hanem jellemben is erősen jegyzetteket. Tegyük egy kis hasonlítást gyermeki és jelen időkorunk, családi életei között. Ne tartsunk azon vádtól semmit, hogy tán gyermeki korunk' rózsaszín és akkorunk hamvas szinei futják el majd jellemzésünket; mert naponkinti bús tapasztalás szóland mellettünk. Köznemes házaiknál alkalmasint legjel-

lemzettebb levén a' magyar házi élet, emlékezünk vissza: milly otthonos vala azoknál, csak a' mult század' végével is, a' gyermeki tisztelet, minélfogva szülék valának a' család' fő gondjainak, ápolásának vetély-tárgyai; viszont szülei gyöngédség, minél fogva apa anya egyedül gyermekeiknek és gyermekeikben látszottak élni; hűség a' régi szolgálatu cselédségben, melly többnyire a' családnál nőtt, nőszült és aggott meg, és viszont gazdai kimélés, gond és ápolás a' hű cseléd iránt, jobbhágyi ragaszkodás az ösföldesházhoz, és bizalom iránta, ha szükségében segélyére szorult; vallásnak, becsületnek, rokonnak, barátnak, felsőbbségnek, aggkornak tisztelése; egy szóval, patriarchalis szamat, békes nyugalom, mit bővebben festeni nem akarok, folyt el kisebb nagyobb változatokban, nem csak nemes családinkon, hanem paraszt házainkon is; 's olykori nyomor, szegénység, nyomatás, olykori egyes durvaságok' daczára is, megóvá a' hon' lakosát azon szorongó aggodalmasságtól, melly nem hagy az életnek örülni, 's azt sulyos teherkint vonszoltatja. Most korunkban — házi életünket, bizonyos neme a' kéjelmetlenségnek (Unbehaglichkeit) és általános elégtelenségnek borította el, 's az életnek olly bájos derűjét folytonos vesződések borongtatják. Még a' béke-szeretők is, örök védő helyzetben, sőt csatában állnak viszonyaik között. A' nem

anya-szojgatott és nevelt gyermek, alig polgárilag függ szüleitől, té-zi azokat, áhit a' függetlenség és örökölés' kora után. A' cselédnek bér minden rugója, hűségre ritka madár; 's a' gazda viszont hetenkint, honaponkint változtatja cselédjét, különféle színek alatt elvonja bérét, vagy leró abból, megbetegedett cselédjét ispotályba küldi el házától; a' férfi és női viszony langy és könnyelmű; a' földes úr és jobbágyközi viszony, folytonos jog-és kötelesség-követelésekből 's ezekből eredő bizalmatlanságból áll; a' kegyesség külső szertartásokban határozódik; törvény, kötelezés és adott szó' szentségi, lelkismeretesség ritkúlnak; rokonság és barátság' kötelékei megszakadoznak — önzés és hiúság' súlyai ellenében stb. Legtöbbet szolhatnának kegyeleteink' csökkenttéről azon falusi gazdáink, kik közvetlen bajlakodásaikban jobbágygyal, cseléddel, munkással, mesteremberrel, adóval és vővel stb. e' részben naponkinti szomorú tapasztalást bizonyíthatnak; 'stán ez egyik fő oka, hogy jószágok' haszonbérbe-adásai 's általok bajlakodástól mentekezni-vágyás, olly divatosok kezdenek lenni nálunk!

Ne vélje senki, hogy amott aggkorommal Horáczkint, a' „laudatort temporis acti“ kívánom játszani, vagy poëtai ihlelésemlen feledem; miképen a' régibb korban is valának zsarnokok, durva erkölcs-és viszony-tapodók, lelketlenek, önkényűek, önzők, erőszakoskodók 's kor' darabosságához ké-

pest, mindezek tán még vadabbarányban és fokozatban, mint most. De ezen ritka példányok csak úgy állanak a' haza' testében, mint egyes sérülések, mik bár fájtak, de az assimilatiót nem gátolták, 's az ép test kiforrá azokat, nem valának azok általános sorvadás, melly sir felé érleli a' testet. — Ugy jelenkorunk' rajzában sem lehet szó általánosságról. Ki merné tagadni, hogy hazánkban, mindennemű erénynek olly példányait mutathatjuk elő, mik diszei az emberiségnek? De tegyük szívünkre kezünket, 's valljuk meg, hogy házi életünk' viszonyainak legtöbbszörre ez a' hiv rajzolatja. Nem szólok én itt teljes nemzeti elerkölcstelenedésről, mert hiszen a' criminalitásokat nem is említem; hanem azon erkölcsi sorvadásról, melly csak egyes nagyobb kitöréseiben válik fenyték alá esővé, melly nem öl, gyilkol, rabol, hanem lassú méregkint futja el az emberiség' testét, 's mint aqua tofana, lassudan választja el a' tagok' szerkezeteit egymástól. — Mi lehet ennek oka, 's épen 19-ik századunkban, a' haladás' azon századában, mellyben tagadhatlanul sokkal több forrása nyílt meg a' szellemi és anyagi boldogságnak, 's eszközökben aránytalanul dúsabbak vagyunk, mint a' mult század' végével valánk? Sokan az erőtvett fényüzésben, mások a' polgári alkotmányok' hibás szerkezeteiben, ismét törvények' elégtelenségében, vagy iskoláink' hiányaiban akarják látni

okát, azon érintett erkölcsi sorvadásnak, melly mindenféle kéjelmetlenségnek szülő anyja. De ezen előszámlált okok, reszint immár okozatok, reszint pedig századok óta létezőnek nálunk, a' nélkül, hogy ezen erkölcsi sorvadást szülték volna. Én mashol kereselem a' forrást.

Vannak az emberiségnek olly varázs érzelmei, mik szintűgy, mikint enyv a' bútorokat, mint mész az épületeket, mint különféle ragok a' kézműveket, egy testté, családdá alkotják, egybe forradásban tartják az emberi nem' minden kisebb és nagyobb társaságait, köreit, viszonyait. Ezen érzelmek korán-sem fő, vagy okoskodás és tanítás által lesznek sajátjai a' szívnek, hanem ösi példa, családi szokás, nevelés és hajlam-képzés által, gyakran némi daczára is az okosságnak. Kényes, gyöngéd szinezetűek ezek, mint hamv a' fris gyümölcsön, mit durva kezekkel illetned nem szabad. Ezen érzelmek azok, miket *emberi kegyeleteknek, tisztelményeknek (pietasoknak)* szoktunk nevezni. Míg ezek ieszik fő vonásait valamelly nemzet' jellemének, nem vehet azon erőt az erkölcstelen-ség, nem rongálhatják, vesztegethetik meg bár legdurvább egyes criminalis esetek; csak egyes határok' jégverései leendnek azok, mik szük termést az egész hazában nem okoznak. De ha ezen kegyeletek megereszkednek, vagy éppen bontakoznak: a' nemzet együtt-tartó ragai nyilnak el egymástól,

s' kisebb részeiben bomlásnak ered az egész; 's ekkor nincs alkotmány, szigorú törvény, tanítószék, nincs erő és hatalom, melly a' bajon egy-hamar segíthessen. Illyen emberi kegyeletek, miknek szent megőrzése teszi az emberséges, becsületes férfiút, példánakokáért e' következők: szülék iránti gyöngéd tisztelet, rokoni baráti szeretet, vallásnak, hazának, felsőbbségnek, aggkornak, becsületnek, érdemnek tisztelése, kész hajlam, nem pusztán kénytelenségből, hanem tisztelésből engedelmessé válni a' törvénynek, 's némi előszere-ttel olykor büszkeséggel, bár mindenkor jobbra-törekvéssel tölteni be viszonyainkat, 's azon helyet, mit sors tüze előnkbe.

Már a' 18-ik úgynevezett philozófiai század, az ész' bonczkése alá fogá mindent, fogá olykor a' kegyeleteket is. Ész, mint isteni szikra, tudjuk, egy felől képes földön, föld felett és alatt felkutatni az igazságot, de más felől emberi gyarló sa-lakja közt, ha ferdül, hatalmas ügyvéde az emberi szenvedelmeknek is. Miért tiszteljem úgymond, minden esetben a' szülét, az aggkort? érdemlik-e mindenkor a' tisztelést? miért a' vallást, melly ön-tagadást hirdet? miért a' felsőbbséget, melly olykor vissza él hatalmával fölöttem? törvényt, me lly szabadságomat korlátozza? és viszonyaimat, mik függésben tartanak? stb. Ekként ügyvédkedék álo-kaival, szenvedelmek mellett az ész, 's levonni

töre a' kegyeletekről azon gyöngéd hamvat, melly azokon olly bájló, 's rést adni a' gyarló szenvedelmeknek. A' francia forradalom, undokságaival tetteleg eszközlé ezeket, 's a' métely mint dühöngő ragály áradt el a' nemzeteken. Mindinkább sülyednek az emberi legszentebb pietások tekinteteikben, feloldatnak az emberi kisebb nagyobb társaságok, körök, viszonyok varázs ragasztéki; egy mindig általánosabban terjengő erkölcsi sorvadás által leszedetnek az életnek poëtai bájai, 's belopózik azon kéjelmetlenség, elégületlenség, mik világi életünk' csendének, boldogságának olly esküdt elleni! 'S aggodalmasan kérdjük itten: átmenő csapás leend-e ez az emberiségen, és korunkon, vagy maradandó átok azokon? Epedő szivem az elsőt reméli: de nem ámul, hogy a' jelen ivadékot merje teljes kiépüléssel biztatni; jövő iva dékainkat szükség visszavezetnünk a' sziv és élet' veszni térő paradicsomába. E' célra sikeres, bár nem rögtönös eszközökül ezeket javaslanám:

1). A' kegyeletek szívnek hajlamában honolnak. Szivhajlamot nem oskolák, szóvali tanítások (bár ezek is elősegítik) képeznek, hanem gyermekkorunk' első éveiben képződik az, szülei példaadás es vezetés alatt. Ezen vezetés legtöbbsnyire anyák' gondja alatt történhetik. Neveljük tehát mindenek előtt czélszerűen a' *leendő anyákat*, nő-

nemüeket. Csak ez, egyedül ez a gyökeres orvoslás; 's egek! mint elhanyagoljuk azt! —

2). Az anyák nem érnek gyakran folytonos gondra gyermekeik fölött, vagy nem is képesek reá, 's ekkor *kisded-ovó intézetek* lehetnek az emberiség' legüdvösebb menedékhelyei. Csalatkoznak azok, kik a *kisdedovó-intézeteket* csak arra intézeteknek vélik, hogy a' physical veszélytől, balesettől óvják meg a' *kisdedet*. Erkölcsi mételezéstől, rossz példa-látástól, csábítástól óvni meg a' gyermeket, egyik fő iránya a' *kisdedovásnak*: és szelid érzelmek' csirái által úgy képezni és szoktatni annak szívhajlamát, hogy az idővel békes indulattal, bizalommal és szeretettel ölelje az életet és emberiséget; dogmákat nem érintve, valóságos érzelemmel teljék meg lelke, 's foglalkozások által megszokja a' munkát és szorgalmat, főörjeit az erkölcsnek, főrugóit a' világi boldogságnak. És még is bár szépen, de időhöz képest milly lassan haladunk ez áldásteli intézetek' létesítésében! Ha fontolóra vesszük a' *kisdedovó-intézeteknek* honunk' bodogítását tárgyazó alapos idveit, érezni birjuk azon örömet, melly elégedett arcok' derüjéről sugárzik vissza a' boldogítóra, érezni birjuk, milly kék járdalni, naponkint élni, békes, szorgalmas, elégedett honfitársak között, kik az emberi kegyeket házi istenek gyanánt őrzik: — lehetetlen áldás gyanánt nem tekintenünk a' *kisdedovó-intézeteket*, annyival is inkább, hogy

azok aránylag olly csekély alapítási tőkét kíván-
nak. 'S kérjük: hol még helységek és uraik je-
lenleg módban nincsenek, rendezett kisdodovó-in-
tézeteket állítani fel, nem közeledhetnének-e ezek-
nek jótékonyságához az által, hogy falusi oskola-
tanítójokat, sőt házi oktatójokat is, legalább fél év-
re Tolnára a' kisdodovó képző-intézetbe küldenék,
eltanulni annak módszerét, jóakaratos em-
berbaráti bánását a' gyermekkel? Nem lehetne-e
falusi iskolákkal egybekötni egy kisdodovó nagy
szobát, hol a' rendes tanító' felügyelése alatt,
egy kiválasztott szelid jellemű dajka vihetné bő-
vebb alapíthatásig a' kisdodovást; melly tárgyban
a' tolnai képző intézet, mindenkép kezet nyújta-
ni késznek nyilatkozott? —

3). Mennyire lehet, mindenfelől szelid jó a-
karat mosolyogjon a' gyermek felé. Ezért gondo-
sabban ohajtom megválasztatni a' nép- 's általa-
nosan minden tanítókat. Ne tartassék elégnek,
csupán tudományos vagy jó torku mestereket,
kántorokat vinni ki főiskolákból a' helységekbe,
— szorgalmas, tanult, módos és meg nem rovott
nevelőket magányházakba; hanem első megkiván-
tatóság, 's fő tulajdon gyanánt, annak járjunk
mindenek előtt végére: hogy valljon szelid, jó-
akaratos, szenvedelmetlen gyermekbarát-e embe-
rünk? és ha durvának, epésnek, szenvedelmek'
rabjának, kevélynek 's botbarátnak inkább, mint
nyájas gyermekbarátnak találjuk őt, istenért! ki

ne vigyük átkul az egész helység' ivadékaira! Professor urak pedig, nevelői ajánlásaikban, az említett fő tulajdonra lelkiösméretesen ügyeljenek. —

4). Sajnosan kell megvallanom, hogy éltemben kevés olly lelkészi tanítást hallottam még, mellyel teljesen meg lehettem volna elégedve. Hallottam lelkes, tanult, jól kidolgozott praedicatiókat, de czélszerűeket ritkán; általánosan nem a' hely' népe fogalmához és műveltsége' fokához valónak azok alkalmazva; vagy virágos költői, vagy bölcséleti nyelvbe valónak a' dogma' és erkölcs' eszméi öltöztetve, 's a' köznép szép hangokat hallott ugyan, de a' templomból ritkán mene ki csak egy jó eszmével, erkölcsi tanulmánynyal is gazdagultan. Szívökre kötöm hitszónokainknak a' józan kiszámítású előadási népszerűséget, mi által hathatósan segíthetik elő a' kegyeleteket 's népboldogítást. —

5). Legyenek a' szülék családi köreikben, főkép gyermekeik előtt ovakodók, tettel vagy szóval véteni az emberi kegyeletek ellen. Ne hagyják magokat elragadtatni szenvedelmektől, vagy azon viszketegtől, mi szerint némellyek, hogy úgy nevezett philosophusoknak tartassanak, ollykor könnyelműleg hajlanak a' gyermek előtt vitákra kelni, az emberiség legszentebb tiszteletességei ellen. *Maxima debetur puero reverentia: szent azon szoba, mellyben gyermek van jelen.*

6). A' *polgári* kegyeletekre, millyenek főképen nemzet', törvény', felsőbbség' és fenálló in-

stitutiók' tisztelesei, mint eredményben legdúsabbakra, bánásban legkényesebbekre, fő ügyelettel szükség lennünk. Valamint köznépi tudatlanság, politicalai állása és viszonyai' tárgyaiban, úgy félértesülés, fonák felfogás azokban, egyaránt ártalmások, azon felül, hogy amaz emberiséget gyáláz, ez boldogtalanít. A' legyen tehát emberiség' baráti előtt a' fő irány, hogy a' köznépet, mellynek mély és rendszeres politicalai kiképzésre sem ideje, sem lelki ereje, úgy igyekezzünk e' részben állásához képest felvilágosítani, hogy a' polgári kegyeletek előtte sohase csökkenjenek, sőt az emberi méltóságot gyalázó rabszolgai indulat, hűntetés' rettegése, és mogorva elégületlenség helyett, ezek honoljanak keblében. Remegjünk, emberiség' nevében remegjünk, ártó kezekkel férti közel a nép' polgári kegyeleteihez; mert század és ivadékok folynak le, míg nemzeteknél a' feldúlt kegyeletok' sebei béhegednek! — Népszerű, köznépi fogalomhoz és álláshoz alkalmazott könyvek által lehet 's kell eszközölnünk e' felvilágosítást, gyakorlati, érett-tapintatu fogalmakba, nem pedig elméleti elvekbe foglalva előadásunkat; menyire lehet, egyensulyba olvasztva a' néposztályok' érdekeit, és soha ellenséges állásba nem helyezve azokat; különösen pedig megnyugtatóst, békes reményt nyújtva, és soha ingerlést, békétlenítést nem kötve azokhoz, mik javítás' szükségire mutatnak, de miknek létesítésesei időtől és kö-

rülményektől függenek; mert miként ültetett fa úgy legjobb polgári alkotmány, legjobb institutiók sem termik meg rögtön egyszerre jó gyümölcsüket, évek kellenek érdeléshez, 's ehhez béketürés. — Hibás számolás az, hogy midőn népnevelés felett tanakodunk, mindenkor egyedül tanulmányok azok, mikben czélszerű javításokat tenni törekszünk. Jók ezek is, de nem egyedüli eszközei a' népboldogításnak. Tanulmányok soha sem egészítik ki a' népnevelést, 's általa a' népboldogítást, míg ellenben egy kis nép-szorgalom mellett, a' kegyeletek már magokban is, nagy részben kipótolni képesek a' további nevelés' hiányát, képesek nemzeteket boldogítani, legalább elégedettekké tenni. — Mit felebb gyermekeinkre nézve ohajték, tudniillik tanítóktól, nevelőktől, jóakaratos bánást, ohajtom azt a' polgári kegyeletek' fentartására, szinte köznépünk' nevelésére nézve is; hogy minden, ki viszonyban 's főkép felsőbbségiben áll vele, telhető jóakarattal közelítsen feléje, 's bizalmat nyerve meggyőzze a' felől, hogy őt nem csak mint haszon-adót, teher-birhatásért kívánja türehető állapotban és erőben látni, hanem mint embertársát is kívánja boldogítani. Így p. o. egy földesúrnak, ha lelkiösméretes emberbarát kíván lenni, 's türelmet nem vesz az azon néposztály' irányában, mellynek mivelésére szégyenünkre olly keveset tevének, annyi népboldogító eszköz áll kezei között, hogy ha egy egész falunak ura, kit

közbirtokosi egyenetlenségek nem gátolnak, 25 év alatt faluját virágzóvá, jobbágyait elégedett sor-suakká nem teszi, valóban alig érdemli meg bírását falujának. Így ha lelkész, oskolatanító, jegyző stb. a' köznéptől nem csak pár-bért, conventiót kisajtolni ohajtnak, 's ezekért félig meddig csak annyiban felelni meg hivatásuknak, hogy felsőségnél fenyték alá ne jegyeztessenek, hanem lelkisöméretesen hivatásuk' köréhe vonni kívánnak minden alkalmat, melly nép terhei enyhítésére, annak oktatására, vigasztalására, boldogulása' forrásainak nyitogatására mutatkozik; ha jóakaratosan járdalnak a' faluban szegénység és nyomor között, és nem hidegen, minthogy a' jóakarát nincs megírva chartában és conventióban; ha mindenki a' mellett, hogy hatalmas földesúr és tisztviselő, tekintélyes lelkész, tanító, vagy jegyző, egyszersmind, sőt mindenek felett *ember* lenni kíván, 's ennek szent kötelességeit mindenkor amazok' kötelességeihez számolja — szeliden jótékonyan fognak lobogni mindenfelé a' kegyeletek' szent tüzhelyei, 's általok biztosabban érethetik el a' népboldogítás, mint népnevelési örök teoriáink és vitatkozásink által, mik főt izzasztnak ugyan, de szivet felmelegíteni ritkán képesek.

'S ennyit most a' kegyeletekről. Alkotmányos némelly institutiókról, mik azokra hatnak, ez úttal szólani nem kívánok. Ohajtnám, fognák fel lelkes és gondolkodó nevelők és baráti az emberi-

ségnek azon eszmetöredékeket, miket én itt röviden odaveték. Gondolkoznának: ha nem lehetne-e mindennemű nevelés' fő alapjául a' gyermeki szív-hajlam' azon kiképzését felvennünk, minélfogva az az emberi pietások iránt fogékony és örökre tisztelő 's általok boldog lehessen? Ohajtom ezt emberiségért és jó hazámért. Vannak változhatlan alap-lényegei az emberi boldogságnak, 's ezek — a' kegyeletek. Csak ezeket tisztelő lehet jó, igaz, boldog polgár. Nemzeti nagyság és boldogság nem mindenkor synonymok; de ha nagynak, dicsőnek ohajtom egykor nemzetemet, boldognak még inkább most és mindenkor!

Dr BALLAĞI GEZA.

